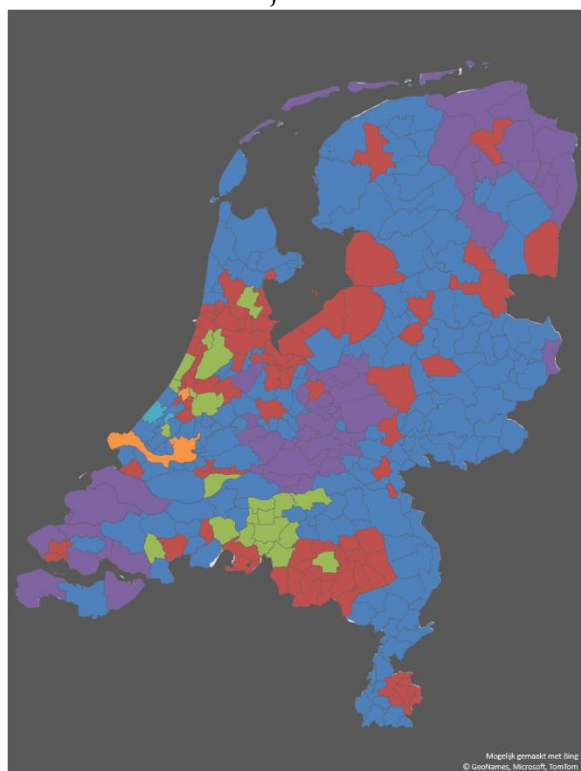

Whitepaper
*Onderzoek naar organisatie van circulaire
economie bij gemeenten*

Stageopdracht Max Damen

Definitief Rapport

4 juli2022

BEZOEKADRES: Waarderweg 33 Kantoor b10, 2031 bn Haarlem

POSTADRES: postbus 2016, 2002 ca Haarlem

t 023 531 91 41, f 023 531 63 93, e info@iprnormag.nl, i www.iprnormag.nl

In opdracht van: IPR Normag
 Opsteller(s): Max Damen
 M.F. Boels MSc.
 Projectnummer IPR Normag: Stageopdracht
 Aantal pagina's: 72

Status van de rapportage	Datum	Toegestuurd naar
Intern concept	15 juni 2022	Opdrachtgever
Definitief	4 juli 2022	Opdrachtgever.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopiëren, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van IPR NORMAG.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
1.1	Aanleiding: circulaire economie zeer verschillend georganiseerd	4
1.2	Hoofdvraag: hoe is circulaire economie georganiseerd bij gemeenten?	4
1.3	Door een combinatie van kwantitatief en kwalitatief onderzoek	5
1.4	Leeswijzer	6
2	Theoretisch kader	7
2.1	Korte introductie: waar gaat circulaire economie over?	7
2.2	Waar staan we als Nederland op weg naar 100% circulair?	7
2.3	De 10R-ladder als centraal sturend principe	8
2.4	Huidig beleid: Nederland 6% circulair	8
2.5	Verantwoord bestuurskundig handelen als bestuurskundig perspectief	9
3	Analyse	10
3.1	32 samenwerkingsregio's onderzocht	10
3.2	Regio's pakken zeer diverse onderwerpen op richting 100% circulair	10
3.3	Grote opgave, op veel thema's met weinig organisatie en fte	11
3.4	Informatie-uitwisseling incidenteel	12
3.5	Doelstellingen: aansluiten van regionaal en landelijk	13
4	Conclusies en aanbevelingen	15
4.1	Verantwoord bestuurskundig handelen in de praktijk	15
4.2	Conclusies	15
	Bijna alle gemeenten werken samen naar 100% circulair	15
	Mismatch tussen regionale inzet en landelijke doelen	16
	Samenwerking op zeer breed pallet aan onderwerpen	16
	Informatieborging en -uitwisseling niet op orde	16
	Minder dan 40 FTE voor transitie inzetbaar	16
4.3	Aanbevelingen	17
	Verbind abstracte beleidsdoelen met regionale context	17
	Versterk en borg de informatie-uitwisseling	17
	Verbind duurzaamheid aan economie	17
	Bijlage – Kaart met gemeenten	18
	Bijlage - Gehanteerde bronnen	19
	Bijlage – Vragenlijst	26
	Bijlage – Onderzochte samenwerkingsregio's	27
	Bijlage – Geïnterviewde personen	39
	Bijlage – Regio analyse	40
	Bijlage - Beknopte regio analyse	49
	Bijlage Samenwerking per gemeente	67

1 INLEIDING

1.1 Aanleiding: circulaire economie zeer verschillend georganiseerd

Het mondiale grondstoffengebruik is in de afgelopen decennia sterk toegenomen. Sinds 1970 is dit verviervoudigd. En zonder verdere maatregelen verdubbeld het wereldwijde grondstoffengebruik tot 2060 (PBL, 2021). In toenemende mate werken bedrijven, overheden en onderwijsinstellingen samen om maatregelen te nemen dit effect af te zwakken en – indien mogelijk – geheel te doen keren. Deze beweging naar een 100% circulaire economie is door de Rijksoverheid vastgelegd in een doelstelling voor 2050. De Integrale Circulaire Economie Rapportage (PBL, 2021) voert jaarlijks een monitor uit naar de mate waarin we binnen Nederland deze doelstelling halen. En daaruit blijkt dat er nog veel werk gedaan moet worden.

Nederlandse gemeenten nemen daarin in toenemende mate een rol op zich om de transitie naar 100% circulair op lokaal niveau vorm en inhoud te geven. En zoeken naar de mogelijkheden hoe ze dat moeten doen en binnen welk beleidsdomein: van inkoop- en aanbestedingsbeleid, specifiek duurzaamheidsbeleid, afvalbeleid, bouwbeleid, in vrijwel alle beleidssectoren van de gemeente komt het onderwerp circulariteit ondertussen terug. En is ook de organisatie heel breed en divers, er ontstaan in toenemende mate verschillende samenwerkingen van gemeenten, bedrijven en onderwijsinstellingen om deze uitdagingen aan te gaan. En precies deze diversiteit was voor IPR Normag aanleiding om een inventariserend stage-onderzoek te laten uitvoeren.

1.2 Hoofdvraag: hoe is circulaire economie georganiseerd bij gemeenten?

Om dit onderzoek vorm te kunnen geven is er een hoofdvraag opgesteld. De hoofdvraag luidt: “Hoe is circulaire economie georganiseerd bij gemeenten?”.

Doormiddel van de specifieke blik op gemeenten kunnen de verschillen op het gebied van een transitie richting een circulaire economie overzichtelijk in kaart worden gebracht. Hierdoor wordt het duidelijk op wat voor manier er wordt samen gewerkt. Vanwege de complexiteit van het vraagstuk moet er ook gekeken worden naar samenwerking met bijvoorbeeld bedrijven, overheden en onderwijsinstellingen. Waarbij je spreekt over een triple helix.

Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden en om context te geven aan het onderzoek zijn er 3 verschillende deelvragen opgesteld. Deze deelvragen zijn ook aan bod gekomen gedurende de afgenomen interviews om zo tot duidelijke antwoorden te komen.

De eerste deelvraag luidt: “Op welke manieren werken gemeenten samen op het gebied van circulaire economie?”. Dit kan inzichtelijk worden gemaakt door te kijken op welke mate gemeenten de triple helix hanteren.

De tweede deelvraag luidt: “Welke organisatievormen zijn er?”. Worden er bijvoorbeeld pilots uitgevoerd of zijn er daadwerkelijke actieplannen.

De derde en laatste deelvraag: “Wat kunnen gemeenten van elkaar leren?”. Wanneer dit duidelijk is kan er ook weer opnieuw gekeken worden naar de triple helix samenwerking, om zo inzichtelijk te krijgen wat gemeenten beter kunnen doen en hoe dat in samenwerking kan met andere overheden.

1.3 Door een combinatie van kwantitatief en kwalitatief onderzoek

Gedurende dit onderzoek is er kwalitatief en kwantitatief onderzoek uitgevoerd. De eerste 10 weken is er voornamelijk een kwantitatieve werkwijze geweest. Veel dataverzameling en het analyseren van rapporteren. Er is hierbij vooral gekeken naar opgestelde rapporten van het PBL over het onderwerp circulaire economie. Denk bijvoorbeeld aan de Integrale Circulaire Economie Rapportage uit 2021. In de eerste weken van het onderzoek is er dan ook een database opgebouwd met daarin nuttige informatie met betrekking tot het onderzoek. Denk aan een lijst met alle Nederlandse gemeenten en bij welke samenwerkingsregio's deze gemeenten zijn aangesloten. Ook kon er hierdoor gekeken worden naar de manier van samenwerking, wanneer er wordt samengewerkt op het gebied van onderwijs, overheden en bedrijven is er sprake van een triple helix.

Vanaf week 10 is er kwalitatievere werkhouding aangenomen. Nadat er onderzoek was gedaan naar het onderwerp circulaire economie en toen de database flink was aangevuld, werd het tijd om te controleren of de opgedane kennis ook in de werkelijkheid is toe te passen. Om dit te testen werden er interviews uitgevoerd. Er zijn 9 interviews gevoerd met 10 verschillende mensen. Dit zijn mensen uit samenwerkingsregio's zoals: Groene Hart Werkt! De Cleantech regio en Platform Circulair Flevoland. Maar ook de gemeente Groningen en het VNO-NCW.

1.3.1 Data verzameling

Om de data in te zamelen is er dus een database opgesteld. Dit is een Excel bestand. In dit Excel bestand worden de gemeenten overzichtelijk gefilterd om zo duidelijk in beeld te krijgen bij welke samenwerkingsregio deze gemeenten aangesloten zijn, met wie ze samenwerken en wie de contactpersonen zijn. Dit is data die voor de start van dit onderzoek niet makkelijk verkrijgbaar was, met behulp van deze database werd het mogelijk om dit onderzoek uit te voeren.

De afgenomen interviews zijn verwerkt in gespreksverslagen, deze zijn teruggemaild naar de mensen die geïnterviewd zijn. Door deze gespreksverslagen worden de gesprekken

overzichtelijk en kunnen de bevindingen duidelijk uitgewerkt worden. Deze interviews geven dan ook inzicht in de werkelijke werkwijze van de samenwerkingsregio's en de mate van circulariteit bij de betreffende gemeenten. Voorafgaand aan de interviews zijn er naar de verschillende geïnterviewden mensen gespreksleidraden gestuurd met hierin een uitleg over het onderzoek en de vragenlijst voor tijdens het interview.

1.3.2 *Validiteit en betrouwbaarheid*

Voordat dit onderzoek van start ging zijn er verschillende kwaliteitscriteria opgesteld om ervoor te zorgen dat de kwaliteit en betrouwbaarheid van dit onderzoek optimaal zou zijn. Een van deze criteria was om minimaal 10 mensen te interviewen. Hieraan is voldaan. Dit zorgt ervoor dat dit onderzoek representatief is, aangezien meerdere partijen in heel Nederland meegesproken hebben binnen dit onderzoek.

Om de data in te zamelen is er dus een database opgesteld. Dit is een Excel bestand. In dit Excel bestand worden de gemeenten overzichtelijk gefilterd om zo duidelijk in beeld te krijgen bij welke samenwerkingsregio deze gemeenten aangesloten zijn, met wie ze samenwerken en wie de contactpersonen zijn. Dit is data die voor de start van dit onderzoek niet makkelijk verkrijgbaar was, met behulp van deze database werd het mogelijk om dit onderzoek uit te voeren.

1.4 Leeswijzer

Als eerste komt het theoretische kader aan bod, hierin staat de algemene informatie rondom het onderwerp circulaire economie uitgelegd. Ook wordt de inhoud van de Integrale Circulaire Economie Rapportage voorgelegd. Dit is informatie waar het uitgevoerde onderzoek op gebaseerd is. Ook wordt de 10-R Ladder uitgelegd en het huidige beleid in Nederland rondom circulaire economie. Het laatste onderwerp is het onderwerp "Verantwoord Bestuurskundig Handelen". En gaat over het verantwoord, integer en reflectief handelen als bestuurskundige.

In hoofdstuk 3 komt de analyse aan bod. Hier wordt er besproken wat de bevindingen zijn uit de deskresearch en de interviews. Als eerste wordt er besproken hoe de gemeenten samen werken, met daarbij een lijst van de gemeenten en haar samenwerkingsregio's. Ook wordt er besproken wat deze samenwerkingsverbanden uitvoeren, denk aan circulaire inkoop, grondstofstromen of een onderzoeks-gedreven instelling. Ook wordt er besproken hoe de samenwerkingsregio's samenwerken en wat de mate van informatie-uitwisseling is. Als laatste bevinding wordt de vraag rondom regionale doelstellingen besproken.

Hoofdstuk 4 is het hoofdstuk van de conclusies en aanbevelingen. In dit hoofdstuk komt het onderwerp verantwoord bestuurskundig handelen weer terug, ditmaal in de praktijk. Hierna komen de conclusies uit dit onderzoek aan bod. Deze zijn onderverdeeld in 4 categorieën, de breedte van het onderwerp, het huidige beleid, doelstellingen en de samenwerking. Als laatste komen de aanbevelingen aan bod.

2 THEORETISCH KADER

2.1 Korte introductie: waar gaat circulaire economie over?

Zoals eerder beschreven is de doelstelling van het kabinet om Nederland in 2050 geheel circulair te krijgen. Echter is de vraag waarom dit gedaan wordt en wat ervoor nodig is. “In een circulaire economie staat het efficiënter benutten en het daardoor verminderen van het gebruik van grondstoffen centraal. Daarvoor is meer nodig dan alleen het recyclen van producten, producten moeten ook ontworpen worden om langer mee te gaan” (PBL,2021).

Het belang van een circulaire economie ligt bij het grondstoffenprobleem. Dit is een ingewikkeld vraagstuk. Het totale grondstoffengebruik van Nederland is sinds 2010 nauwelijks veranderd. Denk hierbij ook aan verschillende afvaldoelen die zijn opgesteld en niet gehaald zullen worden. Het kabinet heeft hierom gevraagd om een Integrale Circulaire Economie Rapportage, deze is in 2021 verschenen en is een mede aanleiding voor dit onderzoek. In de ICER staat dat er twee elementen nodig zijn om de “vinger aan de pols te houden”. Als eerst moet er gekeken worden naar trends in het grondstoffengebruik en de effecten op het milieu en natuur. Het tweede element gaat over de monitoring van het transitieproces. Ook zijn er door het PBL verschillende aanbevelingen gedaan. Zoals dat milieuschade in de prijzen van producten en diensten verrekend moet worden, er moet meer gebruik gemaakt worden van drang en dwang in het circulaire beleid. Stapsgewijs moeten de circulaire eisen bij inkopen en aanbesteding verhoogd worden. Ontwikkel een breed gedragen visie en zorg voor een heldere rolverdeling.

2.2 Waar staan we als Nederland op weg naar 100% circulair?

In de Integrale Circulaire Economie Rapportage is de stand van zaken rondom circulaire economie in Nederland omschreven. Rondom abiotische grondstoffen en kritieke materialen zijn er leveringsrisico's en het verkrijgen van deze grondstoffen en het verbranden van de producten is schadelijk voor het milieu. Hiervoor zijn er door de overheid doelstellingen opgesteld. In 2030 moet er een halvering zijn van alle abiotische grondstoffen in Nederland en in 2050 moet Nederland volledig circulair zijn. Wanneer het gaat over een transitie van een lineaire economie naar een circulaire economie heb je te maken met verschillende “transitie fases”. De voorontwikkeling, de opstartfase, de versnellingsfase en de stabilisatiefase. Het transitiekader is opgedeeld in een raderwerk, waarin kennisontwikkeling, jet uitwisselen van kennis, marktforming en het ondernemerschap belangrijke rollen spelen.

De stand van zaken rondom de harde cijfers is als volgt: in 2018 waren er zo'n 100.000 circulaire bedrijven. 80% van deze bedrijven richt zich op de “R-strategie” reparatie, dit zijn bijvoorbeeld garages. Het aantal circulaire bedrijven neemt in Nederland minder

hard toe dan het totaal aantal bedrijven. Volgens het PBL is dit een teken dat Nederland nog niet in een versnellingsfase zit, er is nog geen substantiële marktvraag voor circulaire producten. De overheid kan een belangrijke rol spelen in deze transitiefase door bijvoorbeeld circulaire producten en diensten in te kopen.

Het huidige wet- en regelgeving systeem met de daar bijkomende normen is vooral gebaseerd op een lineaire economie. Het aanpassen van wetten om de transitie te versnellen is een langzaam proces. Ook is de houding van consumenten tegenover circulaire producten nog niet optimaal, minder dan 40% van de consumenten staat open voor het kopen van producten die refurbished zijn.

2.3 De 10R-ladder als centraal sturend principe

Om de mate van circulariteit per activiteit te meten en hierdoor de voortgang van de transitie wordt er gebruik gemaakt van de 10-R ladder. Activiteiten die hoger op de ladder staan, zorgen ervoor dat de transitie richting een circulaire economie sneller gaan. De bovenste drie processen: refuse, reduce en rethink gaan over een product slimmer maken of gebruiken. Denk bijvoorbeeld aan het herontwerpen van een product om deze circulaarder te maken, of in het geval van refuse: ervoor zorgen dat er geen afval vrij komt. Repurpose, remanufacture, refurbish, repair en re-use gaan alle vijf over het verlengen van de levensduur van een product of van de onderdelen. Hierbij gaat het over het product hergebruiken voor bijvoorbeeld een ander doel, het product opknappen, of het product hergebruiken. Het is hierbij een streven om het product op hetzelfde niveau te hergebruiken.

De laatste twee stappen van de 10-R ladder zijn recover en recycle. Recover gaat over het verbranden van een product zodat hiermee energie gewonnen kan worden. Alle grondstoffen gaan hierdoor verloren. En recyclen is een bekend fenomeen. De grootste stappen zet je dus door zo min mogelijk grondstoffen te verspillen waardoor de transitie richting een circulaire economie een stuk voorspoediger verloopt.

Volgens het PBL moeten er aanvullende acties worden gezet naast het dominante recyclen “ Zonder aanvullende acties blijft recycling de dominante richting in de transitie naar een circulaire economie. Recycling is onmisbaar in een circulaire economie. De grootste milieuwinst wordt echter verwacht van strategieën die zich richten op het verminderen van het totale grondstoffengebruik (narrowing the loop) en het verlengen van de levensduur van producten en onderdelen (slowing the loop). Deze strategieën krijgen tot op heden nauwelijks aandacht” (PBL, 2021).

2.4 Huidig beleid: Nederland 6% circulair

Van het totaal aantal bedrijven in Nederland is volgens het PBL 6% circulair. Dit is een beperkt aantal. Een ander opvallend punt binnen deze circulaire bedrijven is wat deze bedrijven praktiseren. Het overgrote deel van deze bedrijven die een “circulaire

strategie'' hanteren zijn bedrijven die zich richten op bijvoorbeeld reparatie, recycling en hergebruik. Een voorbeeld van zo'n bedrijf is bijvoorbeeld een garage. Dit soort bedrijven bestonden ook al voordat er werd gesproken over een transitie richting een circulaire economie.

Nederland is daar en tegen een koploper op het gebied van recycling binnen Europa. Zo'n 80% van ons afval wordt volgens het PBL gerecycled. Dit wordt vaak genoemd als voorbeeld dat Nederland goed op weg is richting een circulaire economie. Echter staat recycling erg laag op de R-ladder. Vaak is recycling in Nederland ook laagwaardige recycling, hierbij wordt bijvoorbeeld een plastic fles verwerkt tot een ander product, waarbij bij hoogwaardige recycling een plastic fles opnieuw een plastic fles wordt. Recycling is niet voldoende om een transitie richting een circulaire economie te realiseren.

In het ICER gaat het ook over het regionale beleid van kleinere overheden: "Momenteel hebben zeker nog niet alle regionale overheden en instanties goed zicht op de mogelijkheden van een circulaire economie in hun regio. Het is van belang dat ook de middenmoot en achterblijvers onder de regionale overheden kunnen voortbouwen op de al opgedane ervaringen van de koplopers" (PBL, 2021).

2.5 Verantwoord bestuurskundig handelen als bestuurskundig perspectief

Als bestuurskundige in opleiding leer je vanuit de opleiding Bestuurskunde hoe je verantwoord, integer en reflectief te werk moet gaan. Dit is vertaald naar het principe van "Verantwoord Bestuurskundig Handelen". Gedurende dit handelen doorloop je een cyclus. In deze cyclus benader je een vraagstuk op een systematische manier, handel je op basis van bewezen kennis en instrumenten en ga je integer te werk.

De VBH-cyclus bestaat uit vier verschillende fasen. Als eerste begin je met de oriëntatie, hierin ga je na wat er precies van je gevraagd wordt gedurende een opdracht. Hierna moet je gaan kijken wat je gaat doen en wat je dan nodig hebt, dit is het plannen. Wanneer je dit hebt gedaan ga je handelen, bijvoorbeeld het schrijven van een rapport met daarin een advies. Als laatste stap evalueer je je werk en kijk je of het gewenste resultaat is bereikt. En gedurende deze fasen ga je dus verantwoord, reflectief en integer te werk.

Gedurende dit onderzoek wordt de VBH-methode gehanteerd. In het hoofdstuk 4 is er meer te lezen over deze methode in de praktijk.

3 ANALYSE

3.1 32 samenwerkingsregio's onderzocht

Om duidelijk in beeld te krijgen op welke manier gemeenten samen werken, is het belangrijk om de samenwerkingsregio's in beeld te krijgen. Bij deze verschillende regio's zijn gemeenten namelijk of aangesloten, of wordt er binnen de regio samen gewerkt. Ook op het gebied van circulaire economie.

Om in beeld te krijgen bij welke samenwerkingsregio's de gemeenten zijn aangesloten en/of binnen samenwerken is er een analyse uitgevoerd van 32 samenwerkingsregio's. Dit onderzoek is uitgevoerd om dus te kijken wat gemeenten doen op het gebied van circulaire economie en hoe zij samenwerken binnen de triple helix. Ook werken gemeenten vaak in meerdere samenwerkingsorganisaties samen. In de bijlage staan de uitkomsten van deze analyse met achter de gemeenten het aantal samenwerkingsregio's waarin zij samen werken

Door middel van de analyses van de websites van de samenwerkingsregio's, de geschreven rapporten, opgestelde regioagenda's, et cetera. Is er gedurende dit onderzoek een database opgebouwd. In deze database is verschillende data terug te vinden over de gemeenten en de samenwerkingsregio's. Zo is het door de analyse en rapportage van de regio's duidelijk geworden op wat voor manier er wordt samen gewerkt binnen de regio's. Denk aan onderwijsinstellingen, bedrijven en overheden.

Wanneer je weet bij welke samenwerkingsregio een gemeente verbonden is, dan weet je wat de gemeente doet op het gebied van circulaire economie. Een regio werkt namelijk samen op verschillende onderwerpen binnen de breedte van de circulaire economie. Als een gemeente is aangesloten bij een of meerdere regio's die samenwerken op specifieke punten, dan kan er vast gesteld worden wat de gemeente doet op het gebied van circulaire economie.

3.2 Regio's pakken zeer diverse onderwerpen op richting 100% circulair

De samenwerkingsregio's in Nederland hebben niet allemaal dezelfde werkzaamheden. De ene regio richt zich meer op een bepaald onderwerp dan een andere regio. Zo zijn er ook binnen het onderwerp circulaire economie, verschillende aspecten waar je je als regio op kan richten, dit is vaak ook gebonden aan bijvoorbeeld de beschikbare grondstoffen van een bepaalde regio. Een regio kan zich richten op de circulaire inkoop van goederen, zoals kantoorartikelen. Ook is de grondstoffenstroom een belangrijk onderwerp, dit verschilt namelijk veel per regio. Wordt er bijvoorbeeld veel gedaan met de agrarische sector, of wordt er meer gekeken naar textiel.

Regio's kunnen ook meer organisatiegericht zijn. Dit uit zich in het transitie denken. Bijvoorbeeld het stimuleren van alternatieve businessmodellen, subsidieverstrekking voor duurzame, circulaire ideeën. En een onderzoek gedreven aanpak. Dit uit zich bijvoorbeeld in pilots, transitie agenda's, rapporten, et cetera.

In de breedte van al de circulaire aspecten zie je bij de verschillende regio's en gemeenten van alles terug. Per regio is het zeer verschillend wat er wordt gedaan op het gebied van circulaire economie. In de regio Platform Circulair Flevoland legde Bart Harleman gedurende een interview uit dat "Flevoland in 2030 de grootste grondstoffenleverancier van Nederland is".

Platform Circulair Flevoland is een van de voorbeelden van de regio's, provincies en gemeenten met verschillende plannen. Ook uit het interview met Barbara Middelhoff van de Cleantech regio komt dit beeld sterk naar voren: "Er gebeuren een hoop dingen. Denk bijvoorbeeld aan pilots, er worden veel verschillende dingen uit geprobeerd". Ook geeft zij aan dat er structurele plannen moeten komen. Het is daarbij ook belangrijk dat gemeenten meer betrokken zijn bij dit proces, dat is een gevoel wat veel naar voren komt, zowel ook bij Bernedine Bos van de Cleantech Regio.

Een ander voorbeeld is het organiseren van bijeenkomsten en webinars om de inwoners op de hoogte te stellen. Dit wordt bijvoorbeeld gedaan in de regio Groene Hart Werkt! Johan van Veen van de gemeente Alphen aan de Rijn en de samenwerkingsregio Groene Hart Werkt, geeft aan dat er veel verschillende dingen worden besproken omdat het zo'n divers onderwerp is. Hierbij hoopt de regio inwoners op een andere manier te laten denken, er moet meer bewustzijn ontstaan.

Het is duidelijk dat de regio's, provincies en gemeenten op allerlei verschillende manieren te werk gaan met een onderwerp wat niet makkelijk met een oplossing aan te pakken valt. Er lopen ontzettend veel verschillende projecten/pilots en startups in al deze regio's. Dit sluit aan bij het beeld van het PBL dat circulaire economie zich nog in de startfase bevindt. Dit werd snel duidelijk na de interviews. Het gevoel bestaat dat er veel verschillende projectjes onder handen worden genomen zonder een daadwerkelijk eind doe, of met een doel en zonder onderbouwd plan over hoe je dit doel bereikt.

3.3 Grote opgave, op veel thema's met weinig organisatie en fte

Uit de interviews en deskresearch wordt duidelijk dat er veel en op verschillende manieren wordt samen gewerkt op het gebied van circulaire economie. Denk aan samenwerking met boeren, ondernemers, onderwijsinstellingen en gemeenten met elkaar, binnen de regio. Wanneer er samenwerkingen bestaan tussen een onderwijsinstellingen, bedrijven en overheden spreek je over een triple helix. Dit is een term die veel voorkomt omdat samenwerking regio's dit een belangrijk punt vinden, zo blijkt uit de interviews.

Er zijn veel verschillende manieren om samen te werken, zo is gebleken uit de gevoerde

interviews: platforms, programma, regio-agenda, projectgericht, pilots, soms in stichtingen, soms ook los en netwerkgericht.

Of de triple helix en de samenwerking in de praktijk daadwerkelijk wordt nageleefd is de volgende vraag. Uit de interviews komt er een gevoel naar voren wat niet geheel aansluit bij de verhalen. Vaak wordt er volgens de geïnterviewden meer gezegd op het gebied van de triple helix, dan dat er daadwerkelijk gedaan wordt. Omdat het volgens mevrouw Schueler over een opgave gaat waar veel voor moet worden gedaan, dingen die niet altijd even leuk zijn, wordt er niet daadwerkelijk actie ondernomen of samengewerkt op het gebied van circulaire economie. Ook Bart Harleman van Platform Circulair Flevoland stelt dat er betere afspraken moeten komen om de doelen rondom circulaire economie en de samenwerking hierbij te behalen. “ Het lef moet er zijn dat toekomstige colleges zich eraan willen committeren. Bijvoorbeeld een 10 jaren plan. Ondernemers hebben dit perspectief ook nodig, een lange termijnvisie. Als ondernemer krijg je dan ademruimte”. Om de samenwerking met ondernemers optimaal te krijgen is het belangrijk dat deze ruimte bestaat.

Samenwerking tussen regio's, gemeenten, bedrijven en onderwijsinstellingen zijn belangrijk. Ook wanneer er wordt gekeken naar de verschillende organisaties en beschikbare FTE's. Zo heeft een platform zoals Platform Circulair Flevoland die volledig is toegewijd aan circulaire economie door de provincie, slechts 7 FTE. Bart Harleman van Platform Circulair Flevoland stelt dat het onderwerp circulaire economie bij gemeenten en provincies simpelweg geen “hoofdonderwerp” is. De 8 man in Flevoland hebben allerlei verschillende taken, het enthousiasme is er over het algemeen bij gemeenten wel, echter moet dit ook uitgevoerd kunnen worden naast de bestaande taken.

3.4 Informatie-uitwisseling incidenteel

Het opdoen van kennis en informatie hoort bij het proces en bij de transitie richting een circulaire economie. Binnen deze transitie is het ook belangrijk om de opgedane kennis en informatie te delen met andere partijen. Bijvoorbeeld het uitwisselen van kennis tussen gemeenten. Door middel van deze kennisuitwisseling steekt elke betrokken partij wat op over het onderwerp.

Vanuit de analyse blijkt dat het lastig is om deze informatie-uitwisseling te organiseren, zowel tussen de regio's als op landelijk niveau. Dit heeft onder meer te maken met tijd (weinig beschikbare FTE's), met het ontbreken van een landelijk netwerk (op sommige onderdelen wel, sommige niet) en het ontbreken van een gezamenlijke taal. Het gebrek aan inzetbare mensen en het feit dat er per regio (zo is gebleken uit de interviews) een handjevol mensen aan de transitie aan het werken zijn, staat in de weg. Voorbeelden hiervan is Platform Circulair Flevoland met slechts 7 FTE en Midpoint Brabant met 5 fulltimers in dienst.

Echter wordt dit nog niet voldoende gedaan. Zo stelt ook Joost Ploos van Amstel van de regio Midpoint Brabant. Hij stelt dat het gebrek aan kennisdeling op het gebied van

circulaire economie een probleem is. Door middel van kennisdeling en samenwerking zorg je ervoor dat de transitie een stuk sneller gaat. Je zorgt er bijvoorbeeld voor dat niet alle gemeenten binnen een provincie allemaal met hetzelfde onderwerp bezig zijn, maar samenwerken waardoor je meer kan bereiken. Structurele samenwerking is een belangrijke eerste stap.

Ook kan er door middel van deze kennisdeling een link worden gelegd met de triple helix samenwerking. De opgedane kennis vanuit onderwijsinstellingen kan ook gedeeld worden met betrokken partijen. Volgens Judith Schueler van ACCEZ moet je alle opgedane kennis bundelen, bijvoorbeeld opgedane kennis vanuit hogescholen en universiteiten om de transitie te versnellen. Hierdoor wordt er gekeken wat er wel en niet werkt, het wordt dan mogelijk om in de praktijk

Ook Brigitte Kool van Cirkelstad deel dit sentiment: “ Kennisniveau, er moet heel hard aan worden gewerkt dat betrokken personen in de processen meer kennis krijgen over circulaire economie. Er is geen kennis. Lef hebben, er moet ruimte zijn om te experimenteren, we zijn in NL heel voorzichtig”.

3.5 Doelstellingen: aansluiten van regionaal en landelijk

In de Integrale Circulaire Economie Rapportage van het PBL uit 2021 staan de doelstellingen rondom circulaire economie in Nederland nog een keer duidelijk omschreven. In 2030 moet er een halvering van alle abiotische grondstoffen zijn en in 2050 moet Nederland volledig circulair zijn. Dit zijn brede, vooral landelijke doelstellingen. Het is duidelijk wat er bereikt moet worden, maar het hoe en door wie ontbreekt.

Deze vraag hoe en door wie wordt in de regio's duidelijk wel opgepakt, vanuit verschillende regionale doelstellingen. Waar vrijwel alle regio's toewerken naar de Rijksdoelstelling voor 100% circulair in 2050, vult iedereen dit tegelijkertijd ook echt anders in. Hier komen goede initiatieven naar voren, bijvoorbeeld Gronings Goud, waarbij er in de provincie Groningen textiel wordt opgehaald om hier weer circulaire doeleinden mee te bereiken. Goede initiatieven, echter ontbreekt de aansluiting van datgene dat in de regio gebeurt op de landelijke doelstellingen en andersom.

Flevoland is een voorbeeld van een provincie die zich hierin wilt onderscheiden. Als doelstellingen hebben zij om in 2030 de grootste grondstoffenleverancier van Nederland te zijn. Er is een grote agrarische sector, hiermee wordt meer mee gedaan dan simpelweg eten produceren. Bart Harleman gaf wel aan dat het lastig is om nu een inschatting te maken over welke grondstoffen er precies geleverd gaan worden, daar wordt nu onderzoek naar gedaan. Echter is dit wel een voorbeeld van een provincie die een doelstelling stelt op het gebied waar zij een bijdrage kunnen leveren. Wanneer er vanuit het rijk regionale doelstellingen zouden komen met daarbij financiële middelen om deze doelstellingen haalbaar te maken, zal het realiseren van een circulaire economie makkelijker gaan.

4 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

In opdracht van IPR Normag heeft Max Damen vanuit de Hogeschool van Amsterdam een stageopdracht uitgevoerd. Hoofdvraag van deze stageopdracht is: “Hoe hebben Nederlandse gemeenten de samenwerking georganiseerd op circulaire economie?”. Door middel van een combinatie van bronnenonderzoek en interviews is een analyse mogelijk op de mate waarin gemeenten samenwerken. En leidt dit tot de volgende conclusies en aanbevelingen.

4.1 Verantwoord bestuurskundig handelen in de praktijk

Dit onderzoek begon met een oriëntatiefase, hier werd gekeken wat er precies gedaan moest worden en wat er gevraagd werd. Dit was gedurende de eerste week, een breed onderwerp als circulaire economie is ingewikkeld, waardoor ik dus moest gaan nadenken over de afbakening van de opdracht en hoe dit dan vorm zou krijgen.

Hierna begon de planningsfase. Ik moest gaan kijken naar wat ik ging doen, wanneer ik dit ging doen en wat ik daarvoor nodig heb. Hiervoor is als eerst een planning opgesteld. Van tevoren weet je dat de planning niet 100% gevolgd kan worden, maar het is wel een fijne graadmeter voor het onderzoek. Om zo veel mogelijk over het onderwerp te weten te komen in de eerste weken, om zo verantwoord mogelijk te werk te gaan, ben ik rapporten gaan samenvatten. Denk bijvoorbeeld aan de integrale circulaire economie rapportage. Ook werd het duidelijk dat ik een data base moest gaan opbouwen en interviews moest gaan houden.

Het handelen is de derde stap, dit werd uitgevoerd in de vorm van onderzoek, waarna dit onderzoek zich weer uitmondde in een data base. Deze database bevat kostbare informatie betreffende dit onderzoek. Denk aan samenwerkingsregio's, de manier van samenwerken en alle gemeenten. Ook werd er zo integer mogelijk interviews gehouden. Om zo op een eerlijke en representatieve manier de bevindingen uit de interviews te kunnen verwerken in het onderzoek.

De laatste stap is de reflectie fase. Hier kijk je of je tevreden bent met het resultaat. Je gaat dus reflectief te werk om zo te kijken wat goed ging en wat beter kon. Ik ben tevreden over het uitgevoerde onderzoek. Er is een interessant resultaat uit gekomen, wat vooral ook onderbouwd is. Er zijn interviews gehouden en hier ben ik dan ook tevreden over.

4.2 Conclusies

Bijna alle gemeenten werken samen naar 100% circulair

Dit kan ook worden vastgesteld. Initiatiefnemers die te werk gaan vanuit samenwerkingsorganisaties, zoals Platform Circulair Flevoland, Platform Circulair Friesland, Metropoolregio Amsterdam of Cirkelstad zijn organisaties die zichtbaar zijn.

Ook werken sommige van deze organisaties samen met elkaar, al is dit zeker niet altijd het geval.

Mismatch tussen regionale inzet en landelijke doelen

In het vorige hoofdstuk is de hypothese besproken met daarin de verwachtingen die voorafgaand van dit onderzoek gesteld waren. Dit hield over het algemeen in dat de verwachting was dat circulaire economie nog in de startblokken staat. Er werd verwacht dat er zeker wel dingen worden gedaan, maar dat dit nog sporadisch en in de opstartende fase is.

Dat betekent alleen niet dat hun inspanningen zullen leiden tot het halen van deze landelijke doelstelling. Vanuit de interviews komt een zorg naar voren dat de doelstellingen op regionaal niveau niet automatisch bijdragen aan de landelijke doelstellingen.

Samenwerking op zeer breed pallet aan onderwerpen

Gemeenten werken samen op een (zeer) breed pallet aan verschillende onderwerpen (inhoud), met verschillende diepgang (scope), wisselende allianties (stakeholders) en financiering (subsidies en omvang).

Ook werd in de hypothese rekening gehouden met de breedte van het onderwerp circulaire economie en het verschillende palet van alle betrokken aspecten. Hiermee werd bedoeld dat er waarschijnlijk veel verschillende startups, pilots et cetera zijn omdat circulaire economie in de verschillende plekken in Nederland ook erg kan verschillen. Dit is dan ook het geval gebleken.

Informatieborging en -uitwisseling niet op orde

De samenwerkingsverbanden zijn vooral gericht op de eigen samenwerking, wisselen weinig informatie uit met andere regio's. Terwijl dit de transitie zou bevorderen. Nu werken de regio's niet genoeg samen en worden er veel pilots uitgevoerd. Het uiteindelijke doel van al deze verschillende pilots, beleidsagenda's, transitieagenda's et cetera valt weg. Dit sluit ook aan bij het feit dat er weinig FTE's zijn bij regio's om te werken aan circulaire economie, de slagkracht is zeer beperkt. Ook zijn er nog geen regionale doelstellingen die aansluiten op de landelijke doelstellingen om ze de transitie te versnellen. Waarbij uit de interviews naar voren komt dat de onderlinge informatie-uitwisseling ook niet altijd goed verloopt.

Minder dan 40 FTE voor transitie inzetbaar

Aan de transitie werken structureel een zeer beperkt aantal fte: van de 37 onderzochte samenwerkingsverbanden werken er in totaal minder dan 40 fte structureel aan de uitwerking van de verschillende programma's en projecten. Dit sluit ook aan bij het feit dat er weinig FTE's zijn bij regio's om te werken aan circulaire economie, de slagkracht is

zeer beperkt. Uit de interviews wordt de conclusie getrokken dat er daadwerkelijk een tekort is aan FTE's. Er zijn meerdere samenwerkingsregio's waarbij er maar zo'n 5-6 FTE beschikbaar is voor de transitie richting een circulaire economie. Het wordt dan duidelijk dat er in Nederland slechts een beperkt aantal mensen aan de transitie werkt.

4.3 Aanbevelingen

Verbind abstracte beleidsdoelen met regionale context

Als afronding van dit stage onderzoek worden er aanbevelingen gedaan aan de hand van de resultaten. Deze aanbevelingen en resultaten zijn dus tot stand gekomen na uitgebreide desk research en interviews.

Er worden in totaal drie aanbevelingen gedaan. De eerste aanbeveling sluit aan bij de conclusie rondom de regionale doelstellingen. De verbinding met abstracte beleidsdoelen landelijk en de regionale context. De top down en bottom up benadering lijken elkaar op het gebied van regionale doelstellingen nog niet geheel te vinden. De belangrijkste aanbeveling in brede zin is hierbij dan ook: faciliteer de samenwerking. Zorg als samenwerkingsverband dat je veel beter op de hoogte bent van wat er in de andere uithoeken van het land plaats vindt. Maar ook de Rijksoverheid moet meer op de hoogte zijn van wat er lokaal gebeurt en hoe dit toegepast kan worden in het eigen beleid.

Versterk en borg de informatie-uitwisseling

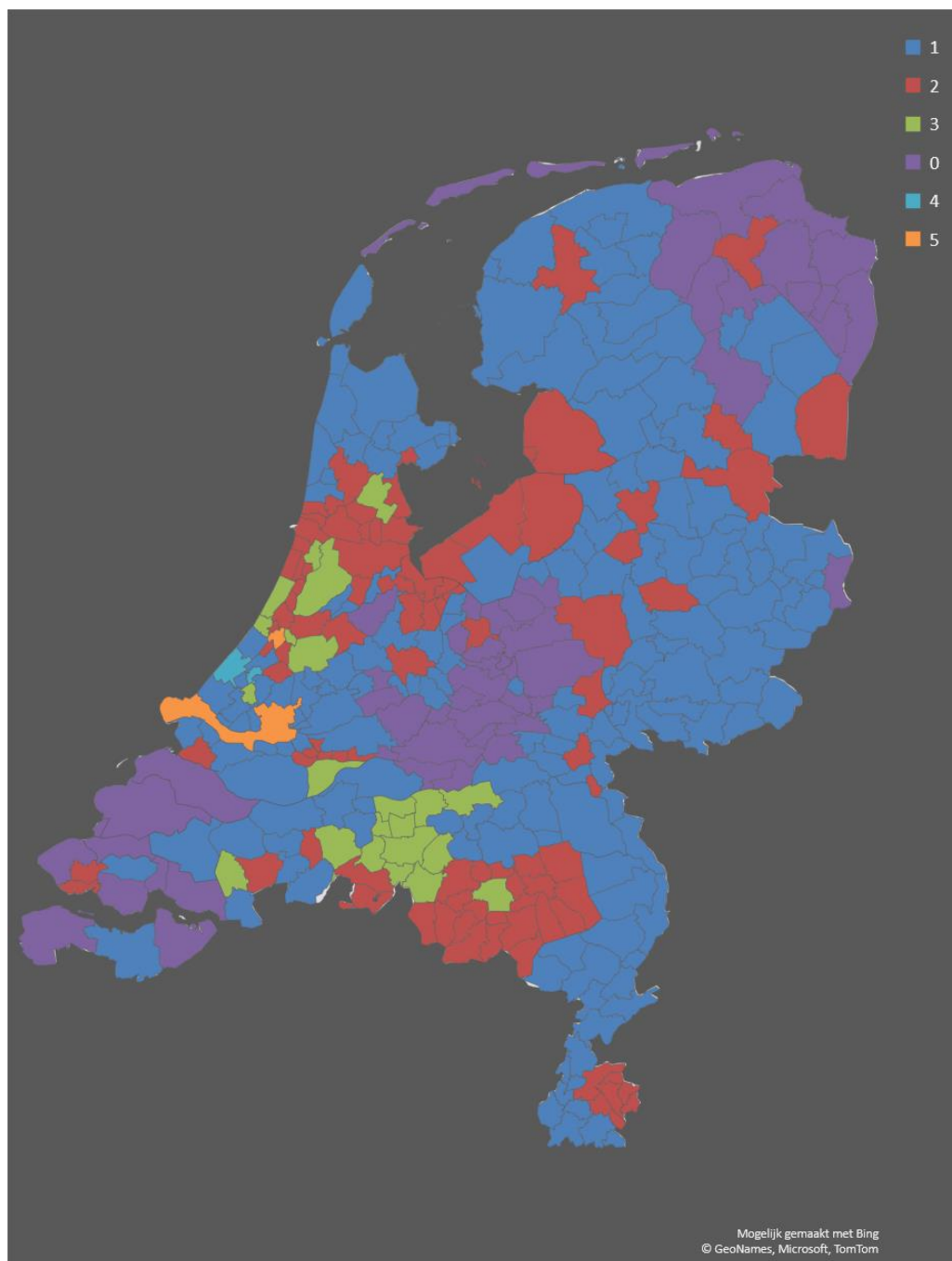
De tweede doelstelling die duidelijk naar voren komt is de informatie uitwisseling. Dit wordt vaak benoemd tijdens de interviews en komt ook bij de deskresearch naar voren. Wanneer regio's informatie open stellen voor de andere regio's wordt het mogelijk om van elkaar te leren. Hierdoor voorkom je dat je dezelfde fout maakt als andere regio's. Door op deze manier samen te werken zorg je er dus voor dat je met elkaar verder komt. Hierdoor kan de organisatie van de circulaire economie veel meer impact veroorzaken. Denk dan ook aan de ondersteuning die veel gericht kan. Wanneer twee regio's zich focussen op een materiaalstroom, dan kun je samen een stuk sneller gaan.

Verbind duurzaamheid aan economie

Derde en laatste aanbeveling is een koppeling aan de economie. Tijdens de interviews komt het vaak naar voren dat duurzaamheid heel belangrijk is. Het economische aspect blijft hier nogal onderbelicht. De economische impact moet meer meegenomen worden. Het is namelijk een mogelijkheid dat de transitie richting een circulaire economie pijn gaat doen, echter moet dit dan wel duidelijk worden gemaakt, het moet inzichtelijk en open zijn.

BIJLAGE – KAART MET GEMEENTEN

In totaal zijn er 296 gemeenten die samen werken in samenwerkingsverbanden. Dit betekent dat er zo'n 54 gemeenten niet binnen een samenwerkingsverband samen werken. Hier beneden staat een kaart waar te zien is in hoeveel verbanden gemeenten samen werken, aan de hand van de kleur. De hoeveel samenwerkingsregio's is te zien in de legenda aan de hand van de kleur: score 5 betekent veel samenwerking score 0 het minste.

BIJLAGE - GEHANTEERDE BRONNEN

ACCEZ (2019) Jaarverslag 2019, van <https://accez.nl/wpcontent/uploads/2020/07/ACCEZ-jaarverslag-2019.pdf> Geraadpleegd op 23 Februari 2022

ACCEZ (n.v.t) Accelerating by understanding, van <https://accez.nl/> Geraadpleegd op 23 Februari 2022

ACCEZ(n.v.t) Projecten, van <https://accez.nl/projecten/> Geraadpleegd op 23 Februari 2022

Afvalsamenwerking Limburg (2022) ASL, van <https://www.afvalsamenwerkinglimburg.nl/> Geraadpleegd op 23 Februari 2022

Alliantie Cirkelregio Utrecht (n.v.t) Cirkelregio Utrecht, van <https://www.cirkelregio-utrecht.nl/> Geraadpleegd op 23 Februari 2022

Alliantie Cirkelregio Utrecht (n.v.t) Initiatieven, van <https://www.cirkelregio-utrecht.nl/ik-zoek/initiatievenkaart/> Geraadpleegd op 23 Februari 2022

Alliantie Cirkelregio Utrecht (n.v.t) Kennisbank, van <https://www.cirkelregio-utrecht.nl/ik-zoek/kennisbank/> Geraadpleegd op 23 Februari 2022

Bijlo, B. (2022, Februari) Waarom stagneert de Circulaire Economie? Van <https://www.trouw.nl/duurzaamheid-natuur/waarom-stagneert-de-circulaire-economie~bc166954/> Geraadpleegd op 24-02-2022

Biobased Delta (2022) Accelerating the green economy together, van <https://circularbiobaseddelta.nl/> Geraadpleegd op 24 Februari 2022

Biobased Delta (2022) Focus Thema's, van <https://circularbiobaseddelta.nl/focus-themas/> Geraadpleegd op 24 Februari 2022

Brainport Development (n.v.t) Brainport Eindhoven co-creating the future, van <https://www.tno.nl/media/7608/info-brainport-eng.pdf> Geraadpleegd op 24 Februari 2022

Brainport Eindhoven (n.v.t) Pioneers in Additive Manufacturing, van <https://brainporteindhoven.com/nl/> Geraadpleegd op 24 Februari 2022

Circulair West (n.v.t) Onze opgaven, van <https://www.circulairwest.nl/index.php?page=Opgaves&sid=1> Geraadpleegd op 24 Februari 2022

Circulair West (n.v.t) Samen voor duurzaam succes, van <https://www.circulairwest.nl/> Geraadpleegd op 24 Februari 2022

Cirkellab (n.v.t) Cirkellab, van <https://www.cirkellab.nl/> Geraadpleegd 1 Maart 2022

Cirkellab (n.v.t) Over Cirkellab, van <https://mrdh.nl/sites/default/files/inline-files/Voucher%20aanpak%20Cirkellab.pdf> Geraadpleegd op 1 Maart 2022

Cirkelstad (2020) Kwaliteit en circulariteit, van <https://www.cirkelstad.nl/wp3/wp->

content/uploads/2020/10/Deelrapport-Kwaliteit.pdf Geraadpleegd op 25 Februari 2022

Cirkelstad (2020, April) Opcirkelen: circulariteitsindicatoren, van <https://www.cirkelstad.nl/opcirkelen-circulariteitsindicatoren/> Geraadpleegd op 25 Februari 2022

Cirkelstad (2021, Juni) Het nieuwe normaal 2.0, van <https://www.cirkelstad.nl/wp3/wp-content/uploads/2021/06/HNN-0.2.pdf> Geraadpleegd op 25 Februari 2022

Cirkelstad (2022) Stadsblad, van <https://www.cirkelstad.nl/wp3/wp-content/uploads/2022/02/Stadsblad-Special-Edition-2022.pdf> Geraadpleegd op 25 Februari 2022

Cirkelstad (n.v.t) Cirkelstad, van <https://www.cirkelstad.nl/> Geraadpleegd op 25 Februari 2022

Cleantech Regio (n.v.t) Samen naar een schone toekomst, van <https://www.cleantechregio.nl/> Geraadpleegd op 1 Maart 2022

Gemeente Alphen aan de Rijn (2021, April) Regionale Samenwerking, van <https://raad.papendrecht.nl/Documenten/A08-20210430-Gemeente-Alphen-aan-den-Rijn-Brief-AGW.pdf> Geraadpleegd op 1 Maart 2022

Gemeente Amsterdam (2020) Amsterdam Circulair 2020 - 2025, van <https://www.amsterdam.nl/bestuur-organisatie/volg-beleid/coalitieakkoord-uitvoeringsagenda/gezonde-duurzame-stad/amsterdam-circulair-2020-2025/> Geraadpleegd op 24-02-2022

Groene Cirkels (n.v.t) Groene Cirkels Heineken, van <https://www.groenecirkels.nl/heineken> Geraadpleegd op 1 Maart 2022

Groene Cirkels (n.v.t) Samen maken we Nederland duurzaam, van <https://www.groenecirkels.nl/> Geraadpleegd op 1 Maart 2022

Groene Hart Werkt! (n.v.t) Groene Hart Werkt! , van <https://groenehartwerkt.nl/> Geraadpleegd op 1 Maart 2022

Hamer A. (2021) Monitoring Circulaire Economie provincies en onderwijs, van <https://www.rvo.nl/sites/default/files/2021/01/Rapport%20Monitoring%20Circulaire%20Economie%20Provincies%20en%20onderwijs.pdf> Geraadpleegd op 25 Februari 2022

Holland Rijnland (n.v.t) Holland Rijnland, van <https://hollandrijnland.nl/> Geraadpleegd op 1 Maart 2022

Holland Rijnland (n.v.t) Op naar neutraal, van <https://wijzijnon.nl/> Geraadpleegd op 1 Maart 2022

Hoogzaad J. (2018, September) Noord-Holland Noord Circulair, van <https://nhn.nl/wp-content/uploads/2020/10/rapport-Noord-Holland-Noord-Circulair.pdf> Geraadpleegd op 2 Maart 2022

<https://amsterdameconomicboard.com/nieuws/discipelen-van-de-circulaire-economie/#:~:text=In%20de%20Metropoolregio%20Amsterdam%20leveren,Zuidas%20en%20leren%20van%20elkaar.> Geraadpleegd op 24-02-2022

Kampman B. (2020, December) CO₂-Reductie met de Circulair Biobased Delta, van https://ce.nl/wp-content/uploads/2021/03/CE_Delft_190303_CO2-reductie_met_de_Circular_Biobased_Delta_Def.pdf Geraadpleegd op 24 Februari 2022

Limburg (n.v.t.) Circulaire afvalverwerking met Limburgse gemeenten, van <https://www.limburg.nl/onderwerpen/circulaire-economie/afvalverwerking/> Geraadpleegd op 23 Februari 2022

Metabolic (2020) Rijnland Circulair, van <https://api1.ibabs.eu/publicdownload.aspx?site=rijnland&id=100112882> Geraadpleegd op 1 Maart 2022

Metropoolregio Amsterdam (n.v.t) Alleen ga je sneller, samen kom je verder, van <https://www.metropoolregioamsterdam.nl/> Geraadpleegd op 1 Maart 2022

Metropoolregio Amsterdam (n.v.t) Rapporten en onderzoek, van <https://mratuurzaam.nl/rapporten-en-onderzoeken/> Geraadpleegd op 1 Maart 2022

Metropoolregio Eindhoven (n.v.t) Metropoolregio Eindhoven, van <https://metropoolregioeindhoven.nl/> Geraadpleegd op 1 maart 2022

Metropoolregio Rotterdam Den Haag (n.v.t) Regionale vestigingsklimaat profiteert van duurzame mobiliteit, van <https://mrdh.nl/regionale-vestigingsklimaat-profiteert-duurzame-mobiliteit> Geraadpleegd op 1 Maart 2022

Metropoolregio Rotterdam Den Haag (n.v.t) Samenwerken maakt sterker, van <https://mrdh.nl/> Geraadpleegd op 1 Maart 2022

Midpoint Brabant (2021) Jaarverslag 2021, van <https://www.midpointbrabant.nl/wp-content/uploads/2022/03/20220323-Jaarverslag-2021-Midpoint-Brabant.pdf> Geraadpleegd op 1 Maart 2022

Midpoint Brabant (n.v.t) Circulaire Economie, van <https://midpointbrabant.nl/circulair/> Geraadpleegd op 1 Maart 2022

Midpoint Brabant (n.v.t) Midpoint Brabant, van <https://www.midpointbrabant.nl/> Geraadpleegd op 1 Maart 2022

Muller, M (2022, Februari) PBL: kabinet moet meer “dwang en drang” toepassen om groene doelen te halen, van <https://www.telegraaf.nl/nieuws/907060637/pbl-kabinet-moet-meer-dwang-en-drang-toepassen-om-groene-doelen-te-halen> Geraadpleegd op 24-02-2022

Nature Today (2021, Oktober) Acht jaar Groene Cirkels, van <https://www.naturetoday.com/nl/nl/nature-reports/message/?msg=28263> Geraadpleegd op 1 Maart 2022

Noord-Holland Noord (n.v.t.) Noord-Holland Noord circulair, van <https://nhn.nl/kennisbank/noord-holland-noord-circulair/> Geraadpleegd op 2 Maart 202

Parkstad Limburg (n.v.t.) Economie, van <https://parkstad-limburg.nl/programmas/economie/> Geraadpleegd op 1 Maart 2022

Parkstad Limburg (n.v.t.) Stadsregio Parkstad Limburg, van <https://parkstad-limburg.nl/> Geraadpleegd op 1 Maart 2022

PBL (2022, Februari) De regio deals in de praktijk, van <https://www.pbl.nl/sites/default/files/downloads/pbl-2022-de-regio-deals-in-de-praktijk-4905.pdf> Geraadpleegd op 3 Maart 2022

Planbureau voor Leefomgeving (2019) Werkprogramma voor monitoring en sturing CE 2019 - 2023, van <https://www.pbl.nl/publicaties/werkprogramma-monitoring-en-sturing-circulaire-economie-2019-2023> Geraadpleegd op 24-02-2022

Planbureau voor Leefomgeving (2021) Intergrale Circulaire Economie Reportage 2021, van <https://www.pbl.nl/sites/default/files/downloads/pbl-2021-integrale-circulaire-economie-rapportage-2021-4124.pdf> Geraadpleegd op 24-02-2022

Planbureau voor Leefomgeving (2022) Voortgangsbericht Circulaire Economie 2022, van <https://www.pbl.nl/sites/default/files/downloads/pbl-2022-voortgangsbericht-circulaire-economie-2022-4470.pdf> Geraadpleegd op 24-02-2022

Platform Circulair Flevoland (2020) Uitwerkingsagenda 2020-2025, van https://www.omgevingsvisieflevoland.nl/wp-content/uploads/2020/07/Uitwerkingsagenda_2020-2025.pdf

Platform Circulair Flevoland (n.v.t.) Circulaire Economie, van <https://www.omgevingsvisieflevoland.nl/omgevingsvisie/opgaven/circulaire-economie/>

Platform Circulair Flevoland (n.v.t.) Omgevingsvisie Flevoland Straks, van <https://www.omgevingsvisieflevoland.nl/themas/circulaire-economie/> Geraadpleegd op 1 Maart 2022

Platform Circulair Friesland (2021) Samen werken aan een circulair Friesland, van <https://circulairfriesland.frl/app/uploads/2022/05/Samen-werken-aan-een-Circulair-Friesland-2021-2022-22.pdf> Geraadpleegd op 2 Maart 2022

Platform Circulair Friesland (n.v.t.) Platform Circulair Friesland, van <https://circulairfriesland.frl/> Geraadpleegd op 2 Maart 2022

Prins A. & Hanemaaijer A. (2022, Januari) Voortgangsbericht Circulaire Economie, van <https://www.pbl.nl/sites/default/files/downloads/pbl-2022-voortgangsbericht-circulaire-economie-2022-4470.pdf> Geraadpleegd op 24-02-2022

Regio Achterhoek (2022, Maart) Innovaties, van <https://8rhk.nl/wp-content/uploads/2022/05/Alle-inovaties-maart-2022.pdf> Geraadpleegd op 2 Maart 2022

Regio Achterhoek (n.v.t.) Circulaire Economie, van <https://8rhk.nl/thema/circulaire-economie-energietransitie/> Geraadpleegd op 2 Maart 2022

Regio Achterhoek (n.v.t.) Regio Achterhoek, van <https://8rhk.nl/> Geraadpleegd op 2 Maart 2022

Regio Arnhem Nijmegen (n.v.t.) Circulaire Economie van de toekomst, van https://www.regioan.nl/media/nieuws/leaflet-TEB_BT-Award-1808-NL_08.pdf Geraadpleegd op 2 Maart 2022

Regio Arnhem Nijmegen (n.v.t.) Groen en circulair, van <https://www.regioan.nl/woondeal/tempotafels/groen-circulair/> Geraadpleegd op 2 Maart 2022

Regio Arnhem Nijmegen (n.v.t.) Samen voor een krachtige regio, van <https://www.regioan.nl/> Geraadpleegd op 2 Maart 2022

Regio Deal Midden- en West Brabant (2022) Makes and Moves, van <https://regiodealmidwestbrabant.nl/> Geraadpleegd op 2 Maart 2022

Regio Deal Midden- en West Brabant (n.v.t.) Projecten, van <https://regiodealmidwestbrabant.nl/projecten/> Geraadpleegd op 2 Maart 2022

Regio Deal Noordoost Brabant (2020) Regiodeal Noordoost-Brabant, van <https://www.rnob.nl/regio-deal-noordoost-brabant-2020> Geraadpleegd op 2 Maart 2022

Regio Deal Noordoost Brabant (2021, Januari) Samenwerkingsagenda, van https://www.rnob.nl/storage/cms/files/2021-2022_uitvoeringsplan_rnob/uitvoeringsplan_definitief_jan2021.pdf Geraadpleegd op 2 Maart 2022

Regio Deal Noordoost Brabant (2022) Werkplannen 2022, van https://www.rnob.nl/storage/cms/files/2022_jaarplan/werkplannen_rnob_2022.pdf Geraadpleegd op 2 Maart 2022

Regio Deal Zuid- en Oost Drenthe (n.v.t.) Projecten, van <https://www.regiodealzuidoostdrenthe.nl/projecten-0/> Geraadpleegd op 3 Maart 2022

Regio Deal Zuid- en Oost Drenthe (n.v.t.) Regio Deal Zuid- en Oost Drenthe, van <https://www.regiodealzuidoostdrenthe.nl/> Geraadpleegd op 3 Maart 2022

Regio Gooi en Vechtstreek (2019, September) Circulaire economie, van <https://www.regiogv.nl/gemeenteraden/milieu-duurzaamheid/circulaire-economie/> Geraadpleegd op 3 Maart 2022

Regio Gooi en Vechtstreek (2018, Januari) Strategie circulaire regio Gooi en Vechtstreek, van <https://www.regiogv.nl/wp-content/uploads/2018/06/Strategie-Circulaire-Regio-GV-2018-versie-jan18def.pdf> Geraadpleegd op 3 Maart 2022

Regio Hart van Brabant (2021) Mobiliteit op maat, van <https://www.regio->

hartvanbrabant.nl/images/nieuwsbrief%20GGA%20Hart%20van%20Brabant/oktober_2020/regionale-beleidsagenda-mobiliteit-hart-van-brabant-2021-2024.pdf Geraadpleegd op 3 Maart 2022

Regio Hart van Brabant (2021) Samen slim op weg, van <https://www.regio-hartvanbrabant.nl/images/bestandenvooredereen/mobiliteit/rma-hart-van-brabant-2021-2023.pdf> Geraadpleegd op 3 Maart 2022

Regio Hart van Brabant (n.v.t.) Circulaire rapportages, van <https://www.regio-hartvanbrabant.nl/zoeken?searchword=circulair&searchphrase=all> Geraadpleegd op 3 Maart 2022

Regio Hart van Brabant (n.v.t.) Regio Hart van Brabant, van <https://www.regio-hartvanbrabant.nl/> Geraadpleegd op 3 Maart 2022

Regio Twente (n.v.t.) Circulaire rapportage, van <https://www.regiotwente.nl/zoeken?searchword=circulair&searchphrase=all> Geraadpleegd op 3 Maart 2022

Regio Twente (n.v.t.) Regio Twente, van <https://www.regiotwente.nl/> Geraadpleegd op 3 Maart 2022

Regio Zwolle Circulair (n.v.t.) Circulaire werkplaatsen, van <https://regiozwollecirculair.nl/werkplaatsen/> Geraadpleegd op 3 Maart 2022

Regio Zwolle Circulair (n.v.t.) Regio Zwolle Circulair Living Lab, van <https://regiozwollecirculair.nl/> Geraadpleegd op 3 Maart 2022

Rijkswaterstaat (2020) Regio deal Cleantech Regio, van <https://www.afvalcirculair.nl/onderwerpen/circulair-praktijk/circulair-regio/regio-deals-interviews/regio-deal-cleantech-regio-interview/> Geraadpleegd op 1 Maart 2022

Rotterdam Make It Happen (n.v.t) BlueCity, voorloper in de Circulaire Economie, van <https://rotterdammakeithappen.nl/showcases/bluecity-voorloper-in-de-circulaire-economie/#:~:text=Wie%20het%20begrip%20duurzaamheid%20laat,gezet%20als%20koploper%20in%20duurzaamheid> Geraadpleegd op 24-02-2022

Samenwerkingsverband Noord-Nederland (n.v.t.) Kennisbank, van <https://www.snn.nl/kennisbank> Geraadpleegd op 3 Maart 2022

Samenwerkingsverband Noord-Nederland (n.v.t.) SNN, van <https://www.snn.nl/> Geraadpleegd op 3 Maart 2022

Schoonhoven v G. (2022, Februari) Transitie naar Circulaire Economie loopt via de portemonnee, van <https://www.ewmagazine.nl/nederland/achtergrond/2022/02/transitie-naar-circulaire-economie-loopt-via-de-portemonnee-868681/> Geraadpleegd op 24-02-2022

Zeeland (2020, Mei) 10-Jarenplan 2020-2030 Stichting Circulair Biobased Delta, van <https://www.zeeland.nl/sites/default/files/2022-04/10-jarenplan%202020-2030%20Stichting%20Circulair%20Biobased%20Delta.pdf> Geraadpleegd op 24 Februari

Zuidwestelijke Delta (n.v.t.) Circulaire economie: van gebouw naar gebied, van
<https://www.zwdelta.nl/workshop-3-circulaire-economie-van-gebouw-naar-gebied/>
Geraadpleegd op 3 Maart 2022

Zuidwestelijke Delta (n.v.t.) Samen bouwen aan een verbonden delta, van
<https://www.zwdelta.nl/> Geraadpleegd op 3 Maart 2022

BIJLAGE – VRAGENLIJST

Organisatie van Circulaire Economie in uw regio

In het [ICER](#) van het PBL wordt het duidelijk gemaakt dat regionale overheden meer moeten doen op het gebied van circulaire economie. Ook komt er naar voren dat deze overheden en regio's de toegevoegde waarden niet in zien.

1. Waar ligt hoofdfocus van uw regio? Bijvoorbeeld op het gebied van circulaire economie.
2. Wat betekent circulaire economie voor uw regio en waarom heeft uw regio circulaire economie als thema geselecteerd?
3. Wat is binnen uw regio het budget rondom circulaire economie?
4. We zijn ook op zoek welke inzet er gemoeid is bij circulaire economie, welke inzet is er vanuit uw organisatie in termen als aantal medewerkers, budget, organisatie, et cetera.
5. Hoe is binnen uw organisatie circulaire economie georganiseerd? Bijvoorbeeld op hergebruik, reparatie, et cetera.

Uitdagingen en volgende stappen

6. Wat zijn de drie grootste uitdagingen op het gebied van circulaire economie vanuit uw organisatie?
7. Wat kunnen gemeenten uit uw regio beter doen op het gebied van circulaire economie?
8. Wat zijn volgens u belangrijke volgende stappen die moeten worden gezet voor een transitie richting een circulaire economie?
9. Wat kunnen gemeenten van elkaar leren op het gebied van circulaire economie en wat is hierbij de belangrijkste les die u heeft ondervonden?

Aandachtspunten en Samenwerking

10. Hoe belangrijk is volgens u samenwerking op regionaal niveau voor een transitie richting een circulaire economie en wat is hierbij van belang?
11. Op welke manieren werken gemeenten samen op het gebied van circulaire economie? (Welke organisatievormen?)
12. Wat heeft uw organisatie nodig om te kunnen versnellen? Hoe zou samenwerking daarbij kunnen ondersteunen?

Tot slot

13. Heeft u nog andere vragen of zijn er aandachtspunten ten aanzien van het proces of de inhoud van dit onderzoek die u wilt meegeven?
14. Wat is het belang van uw functie binnen uw regio?
15. Wat is volgens u de beste manier van procesmatig handelen op het gebied van circulaire economie?

BIJLAGE – ONDERZOCHE

SAMENWERKINGSREGIO'S

Samenwerkingsregio's	Gemeenten	Bedrijven	Onderwijsinstellingen	Overheden
Metropoolregio Amsterdam	Aalsmeer Almere Amstelveen Amsterdam Beemster Beverwijk Blaricum Bloemendaal Diemen Edam-Volendam Gooise Meren Haarlem Haarlemmermeer Heemskerk Heemstede Hilversum Huizen Landsmeer Laren Lelystad Oostzaan Ouder-Amstel Purmerend Uitgeest Uithoorn Velsen Waterland Weesp Wijdmeren Wormerland Zaanstad Zandvoort	Amsterdam Economic Board Amsterdam& Partners Trainee pool MRA		
ACCEZ	Delft 's-Gravenhage Leiden Rotterdam	VNO-NCW West	Erasmus Universiteit Rotterdam TU Delft Universiteit Leiden Wageningen Universiteit & Research	Provincie Zuid-Holland
Hollands Rijnland	Alphen aan den Rijn Hillegom			

	Kaag en Braassem Katwijk Leiden Leiderdorp Lisse Nieuwkoop Noordwijk Oegstgeest Rotterdam Teylingen Voorschoten Zoeterwoude			
Groene Cirkels	Alphen aan den Rijn Dordrecht Leiden Leiderdorp Zoetermeer Zoeterwoude	Heineken ConsunBeet Company Naturalis Biodiversity Center Zuivelfabriek De Graafstroom Deltamilk Rabobank Farm Frites IVN Natuureducatie Alles is Gezondheid	Wageningen University en Research HAS Hogeschool	Provincies Noord- Brabant en Zuid- Holland GGD Haaglanden Ministerie van LNV Waterschap Rivierlanden Staatsbosbeheer
Groene hart werkt	Alphen aan den Rijn Bodegraven-Reeuwijk Gouda Kaag en Braassem Krimpenerwaard Leiden Molenlanden Nieuwkoop Oudewater Waddinxveen Woerden Zuidplas	Acenda AD Groene Hart Adaptum Archeon Autobedrijf van Ramselaar Avifauna Care2Care Commonland De Persgroep Nederland Concreeet Circulair Croda Nederland B.V. De Graafstroom Econocom Deltamilk Decaprint Delphy Eosta EDBA EBU EBZ Gouda Onderneemt GOUDasfalt Greenport West Holland Green Team Consultancy Hezelburcht Kplusv Innovation Quarter IBI2 KWS Lessgo Latexfalt KZO Groene hart LTO Nederland Mariëlle Driessen Herrejan Veenma Marieke van der Kleij Marieke Kok Mark Hensen Montapacking		Hoogheemraadscha p de Stichtste Rijnlanden Hoogheemraadscha p van Rijnland Hoogheemraadscha p van Schieland en de Krimpenerwaard Ministerie van Economische Zaken Omgevingsdienst Midden- Holland Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat Provincie Zuid- Holland Regio Midden - Holland Rijksdienst voor Ondernemend Nederland Omgevingsdienst West - Holland Waterschap Rivierland Rijkswaterstaat

		Merosch Meetinoffice MVO Nederland Ondernemersacademie GH NM Communicatie MVO Routeplanner OPBR Ponsioen Installatie Techniek POVW Oudshoorn Autobedrijf Retourmatras Science2Change Ripple-A Rabobank Sietsema Productions Spelt Nieuweveen SOOH Sendra Design Studio Van Leeuwen Autobedrijf VNO-NCW Verder door anders doen Biobased Delta Waardzaam Wei4all Wagro VOA Weshoring Winkwaves Willemstein Hoveniers Werkvinden Alphen WPT Biobased		
Metropoolregio Rotterdam Den Haag	Albrandswaard Barendrecht Brielle Capelle aan den IJssel Delft 's-Gravenhage Hellevoetsluis Krimpen aan den IJssel Lansingerland Leidschendam- Voorburg Maassluis Midden-Delfland Nissewaard Pijnacker-Nootdorp Ridderkerk Rijswijk Rotterdam Schiedam Vlaardingen Wassenaar Westland Westvoorne Zoetermeer	Zuid Holland Bereikbaar Innovation Quarter DOVA Tour de Force EBZ Crow DMI		
Biobased Delta	Bergen op Zoom Breda Etten-Leur 's-Gravenhage 's-Hertogenbosch	Impuls Zeeland Innovation Quarter REWIND West-Brabant Curio ZLTO	Grenzeloos Biobased Onderwijs	Provincies Zuid- Holland, Noord- Brabant en Zeeland

	Middelburg Vlissingen			
Zuidwestelijke Delta	Bergen op Zoom Goes Hellevoetsluis Middelburg Roosendaal Rotterdam Terneuzen Tholen Vlissingen			Rijkswaterstaat Provincie Noord- Brabant Provincie Zeeland Provincie Zuid- Holland Waterschap Brabantse Delta Waterschap Hollandse Delta Waterschap Scheldestromen Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat Ministerie van economische Zaken en Klimaat
Afvalsamenwerking Limburg	Beek Beekdaelen Beesel Bergen Brunssum Echt-Susteren Eijsden-Margraten Gennep Gulpen-Wittem Heerlen Horst aan de Maas Kerkrade Landgraaf Leudal Maasgouw Maastricht Meerssen Mook en Middelaar Nederweert Peel en Maas Roerdalen Roermond Simpelveld Sittard-Geleen Stein Vaals Valkenburg aan de Geul Venlo Venray Voerendaal Weert			
Parkstad Limburg	Beekdaelen Brunssum Heerlen Kerkrade Landgraaf Simpelveld Voerendaal			
Regio Deal Noordoost - Brabant	Bernheze Boekel Boxmeer			Waterschap de Dommel Waterschap Aa en

	Boxtel Land van Cuijk Grave 's-Hertogenbosch Heusden Meerijstad Mill en Sint Hubert Oss Sint Anthonis Sint-Michielsgestel Maashorst Vught			Maas
Cleantech Regio	Apeldoorn Brummen Deventer Epe Heerde Lochem Voorst Zutphen	VNO NCW Saxion Cleantech center De Stentor Rabobank Smurfit Kappa DS Smith Vecoy Smart		Provincie Gelderland
Drechtsteden Cirkellab	Alblasserdam Dordrecht Hardinxveld- Giessendam Hendrik-Ido-Ambacht Papendrecht Sliedrecht Zwijndrecht			
Metropoolregio Eindhoven	Asten Bergeijk Gemeente Best Bladel Cranendonck Deurne Eersel Eindhoven Geldrop-Mierlo Gemert-Bakel Heeze-Leende Helmond Laarbeek Nuenen, Gerwen en Nederwetten Oirschot Reusel-De Mierden Somerens Son en Breugel Valkenswaard Veldhoven Waalre			
Platform Circulair Friesland	Achtkarspelen Dantumadiel De Fryske Marren Harlingen Heerenveen Leeuwarden Noardeast-Fryslân Ooststellingwerf Opsterland Smallingerland Súdwest-Fryslân	AS Beste Arriva Antea Group Accolade Alynia Architecten Achterbosch Architecten Agriton Blue Cycle Bouwgroep Dijkstra Draaisma Biomasse Fryslân	Friesland College Hogeschool van Hall Larenstein Nordwin College ROC/Campus Friesland	Waterschap Zuiderzeeland

	Tytsjerksteradiel Waadhoeke Weststellingwerf	Bioclear Earth Café Salento Centre of Expertise Water Technology Circo Caparis DBI Containerservice Dokwurk De Jong's IJS DeHaan Advocaten en Notarissen De Friesland Donker Group Europrovyl BV Empatec Ecoras Ekwadraat Elkien EPS Nederland Ecostyle Friso Bouwgroep FB Oranjewoud Feedtuber Friesland College Friese Milieu Federatie Friesland Lease Gielstra Holding Groenleven Grafische groep van Der Eems Gear Hey! Charging HYFLY HDM Pipelines Interfaca IDFRM IT Fryske GEA INBO Jorritsma Bouw Koninklijke Oosterhof Holman Local Matters LIMM Recycling Latexfalt Lankhorst Engineerd Products MCL Multicopy Mediahuis Noord Mulder AGRO NNRD Nedcam Noorderbreedte Ondernemersking Heerenveen Orangegas Opnieuw Omrin Prodak Archief- en Datavernietiging Plusnauta Pyrasied		
--	---	--	--	--

		Xtreme Acrylic PMF Stalen Masten P. De Vries installatie Technieken Paques QOP Rinagro Reitsma bouw/ Volkerwessels Noord Royal HaskoningDHV Rabobank Ruiter Machinefabriek Roelofs Groep Recell SC Cambuur Stichting Provinciaal Energietransitie Bureau Starcups Smart Camels Schagen Infra Samenwerkingsverband de Waddeneilanden Stadsschouwburg de Harmonie Spaansen Soprema Nederland Snoek Puur Groen Ten Stripes VNO-NCW Veiligheidsregio Fryslan Van Wijnen Van Vuuren Van der Wiel Vanafval Witteveen Mobiliteitsgroep Wetsus Wind Groep Watersportcamping Heeg WTC Leeuwarden Water Alliance Waddenvereniging Weitenburg Assurantiën Wetterskip Fryslan Watercampus Ynova Innovation Company Zantman Architecten Zonklaar Ziekenhuis Tjongerschans Zaanderwijk		
Omgevingsdienst IJmond	Beverwijk Bloemendaal Edam-Volendam Haarlem Heemskerk Heemstede Landsmeer Oostzaan Purmerend Uitgeest Velsen Waterland			

	Wormerland Zandvoort			
Regio Zwolle & Kennispoort regio Zwolle Regio Achterhoek	Dalfsen Dronten Elburg Hardenberg Hattem Heerde Hoogeveen Kampen Meppel Noordoostpolder Nunspeet Oldebroek Olst-Wijhe Ommen Raalte Staphorst Steenwijkerland Urk Westerveld De Wolden Zwartewaterland Zwolle	MKB Nederland ROVA VNO NCW Rabobank Delta wonen BPD ALFA ELLLA Wimm Enexis Landstede Groep PEC Zwolle Arnold en Siedsma Deloitte De Jong en Laan Oost NL	Hogeschool Windesheim Deltion College	Provincie Overijssel Natuur en Milieu Overijssel
Regio Arnhem - Nijmegen	Arnhem Berg en Dal Beuningen Doesburg Druten Duiven Heumen Lingewaard Montferland Mook en Middelaar Nijmegen Overbetuwe Renkum Rheden Rozendaal Westervoort Wijchen Zevenaar			
Regio Deel Midden- en West- Brabant	Blaricum Eemnes Gooise Meren Hilversum Huizen Laren Wijdmeren			
Regio Gooi en Vechtstreek	Blaricum Eemnes Gooise Meren Hilversum Huizen Laren Wijdmeren			
Regio Hart van Brabant	Alphen-Chaam Baarle-Nassau Dongen Gilze en Rijen Goirle Heusden			

	Hilvarenbeek Loon op Zand Oisterwijk Tilburg Waalwijk			
Midpoint Brabant	Dongen Gilze en Rijen Goirle Heusden Hilvarenbeek Loon op Zand Oisterwijk Tilburg Waalwijk	Bersselaar KEC Kivits Drunen Libéma SAAN Versteijnen Claassen Naaykens Van Spaendonck Rabobank Hoppenbrouwers Ericsson ID Logistics GVT Efteling DMG Cool Blue Horeca Nederland NLR VNO-NCW	De Rooi Pannen Tranzo Breda Universiteit Avans Hogeschool Fontys Reflect JADS ROC Tilburg Tilburg University	Ministerie van Economische zaken Provincie Noord- Brabant Waterschap De Dommel / Brabantse Delta
Regio Twente	Almelo Borne Dinkelland Enschede Haaksbergen Hellendoorn Hengelo Hof van Twente Oldenzaal Rijssen-Holten Tubbergen Twenterand Wierden			
Alliantie Cirkelregio Utrecht	Amersfoort De Bilt Bunnik Houten IJsselstein Nieuwegein Stichtse Vecht Utrecht Zeist	Natuur en Milieufederatie Utrecht Utrecht Sustainability Institute Utrecht10 Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Utrecht Region Cirkelstad		Provincie Utrecht Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat Waterschappen in de provincie Utrecht
Regio Noord holland Noord	Alkmaar Bergen Castricum Drechterland Enkhuizen Dijk en Waard Heiloo Den Helder Hollands Kroon Hoorn Koggenland Medemblik Opmeer Schagen			

	Stede Broec Texel			
Platform Circulair Flevoland	Almere Dronten Lelystad Noordoostpolder Urk Zeewolde	van Werven EES Dura Vermeer Defion Save Plastics Roof2Roof Suez Pintone c02 De Lelystadse Boer Patrimonium Engie Techniek Nederland Woonpalet Centrada DEON Mercatus OFU GoedeStede Harmonisch Wonen NET Werk Natuur en Milieu Flevoland Omgevingsdienst VNO-NCW	AERES Hogeschool Wageningen Univerity en Reseach	Waterschap Zuiderzeeland
Brainport Eindhoven	Asten Bergeijk Gemeente Best Bladel Cranendonck Deurne Eersel Eindhoven Geldrop-Mierlo Gemert-Bakel Heeze-Leende Helmond Laarbeek Nuenen, Gerwen en Nederwetten Oirschot Reusel-De Mierden Someren Son en Breugel Valkenswaard Veldhoven Waalre	ASML EFFECT Photonics Lightyear NTS Philips Schunk Xycarb Technology Sioux Technologies Solliance TNO Thermo Fisher Scientific PSV Eindhoven	Avans Fontys Eindhoven University of Technology Universiteit Tilburg	
Cirkelstad	Alblasserdam Alkmaar Amersfoort Amstelveen Amsterdam Apeldoorn Arnhem Baarn Breda Delft Deventer Dordrecht Eindhoven 's-Gravenhage	AMS BeterBusiness Building Holland Het Groene Brein Pakhuis de Zwijger Vereniging Strobouw Nederland VIBA VMRG		

	Groningen Haarlem Haarlemmermeer Harderwijk Hardinxveld- Giessendam Hendrik-Ido-Ambacht 's-Hertogenbosch Hoeksche Waard Hoorn Katwijk Leiden Leiderdorp Nijmegen Noordwijk Oegstgeest Papendrecht Purmerend Rotterdam Sliedrecht Utrecht Veenendaal Voorschoten Zaanstad Zwijndrecht Zwolle			
Circulair west	Haarlemmermeer Hillegom Katwijk Lisse Noordwijk Teylingen	Arriva Beddinghouse bouAD C-creators Dunavie EE Care IDDS Interegion Groep LT-Afbouw MOL Bedrijf & Financiën New Story Rabobank Renewi Route Circulair Royal de Ree Schenk Makelaars TeekensKarstens advocaten en notarissen Uitzendbureau NWH Jobs Van Dooren Transport Wesseling logistics AW Groep De Beelen Groep HOEK KVVDK Architecten Meerlanden Ouwehand Bouw Timpaan Van der Hulst Bouwbedrijf Van Rhijn Bouw		Provincies Noord- en Zuid-Holland
SNN	Assen Emmen Groningen Leeuwarden			Europese samenwerking
Regio Deal Zuid- en Oost- Drenthe	Aa en Hunze Borger-Odoorn			Provincie Overijssel en Drenthe

	Coevorden Emmen Hardenberg Hoogeveen			Rijksoverheid
--	---	--	--	---------------

BIJLAGE – GEÏNTERVIEWDE PERSONEN

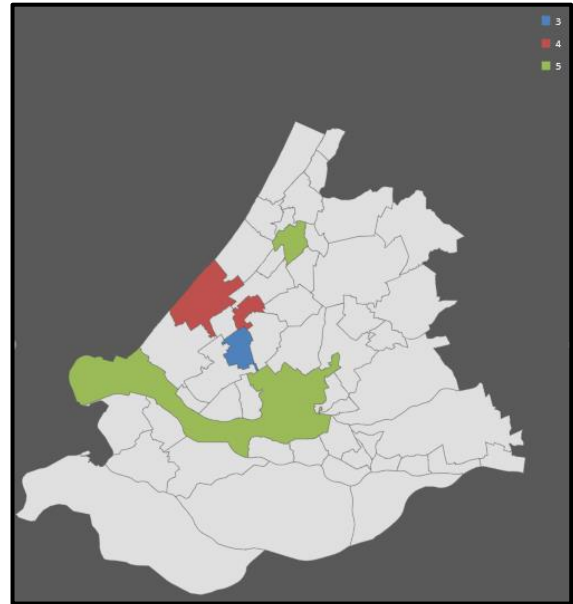
Organisatie	Persoon	Datum
ACCEZ	Judith Schueler	3 juni 2022
Groene Hart Werkt!	Johan van Veen	23 mei 2022
Platform Circulair Flevoland	Bart Harleman	25 mei 2022
Cirkelstad	Brigitte Kool	23 mei 2022
Cleantech Regio	Bernedine Bos	11 mei 2022
Regio Hart van Brabant	Joost Ploos van Amstel	13 juni 2022
Cleantech Regio	Barbara Middelhoff	30 mei 2022
VNO-NCW	Christian Lorst	25 mei 2022
Groningen	Carolina Vogel	24 mei 2022

BIJLAGE – REGIO ANALYSE

Binnen de samenwerkingsregio ACCEZ vallen 4 gemeenten, zoals hierboven aangegeven vallen deze gemeenten in de provincie Zuid-Holland. ACCEZ werkt samen met NCO-NCW, de provincie Zuid-Holland en de Erasmus Universiteit

Rotterdam, TU Delft, de Universiteit Leiden en Wageningen UR. ACCEZ is een organisatie die onderzoekers en ondernemers samen wilt brengen.

ACCEZ zegt onderzoekers en ondernemers te willen verbinden, dit doen zij door middel van thema's met daarbij opgestelde projecten. Het gaat hier over 4 thema's: Circulaire stedelijke gebiedsontwikkeling, Kringlooplandbouw, Maakindustrie en Kunststoffen.

Binnen de bovengenoemde 4 thema's vallen 5 projecten. "Samen naar een circulaire bollenstreek" waarbij ondernemers, onderzoekers en beleidsmakers zich samen buigen over een circulaire toekomst van de Duin- en Bollenstreek. "Toekomst voor het tuinbouwcluster" is het tweede project, een project over de schade van de coronacrisis binnen de tuinbouwsector. Het derde project is getiteld "De waarde van water in Greenport West-Holland". Dit is een project waarbij beleidsmakers, onderzoekers en ondernemers bij elkaar komen om de toekomst van schoon drinkwater te onderzoeken. Het vierde project "Binckhorst Noordwest Circulair" is een project dat antwoord wilt geven op de vraag: "Wat is circulaire stedelijke gebiedsontwikkeling en wat is nodig om die ontwikkeling sneller te realiseren?". Binnen dit project wordt er nauw samengewerkt met de gemeente Den Haag en de samenwerkingsregio Cirkelstad. Het laatste project luidt: "Groene Hart Circulair" binnen dit project wordt onderzoek gedaan naar hoe het circulair maken van economische activiteiten het natuurlijk kapitaal kan versterken. Binnen dit project wordt er samengewerkt met "Groene Hart Werkt!" en verschillende gemeenten.

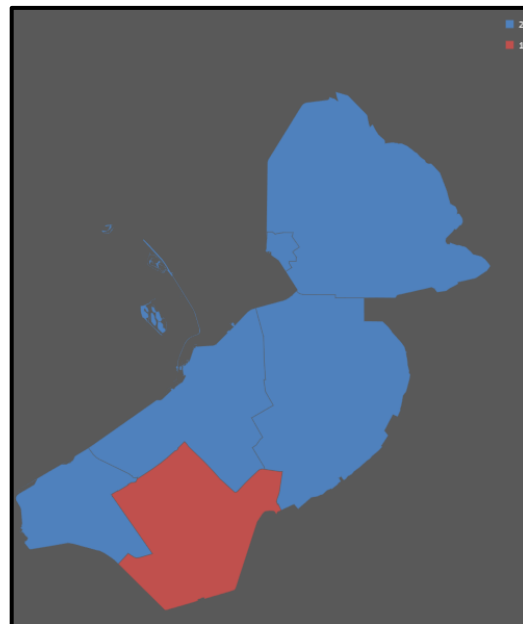
Bron: <https://accezn.nl/>

PLATFORM CIRCULAIR FLEVOLAND

#Flevocirculair2030

Platform Circulair Flevoland bevindt zich (zoals de naam als suggereert) in de provincie Flevoland. Zoals in het plaatje hiernaast te zien is, valt de gehele provincie Flevoland onder dit circulaire samenwerkingsverband. De uitwerking rondom deze circulaire plannen voor de provincie Flevoland komt voort uit de duurzame agenda van de provincie: Omgevingsvisie Flevolandstraks. Hieruit is Platform Circulair Flevoland ontstaan. Er is een samenwerking met 23 bedrijven, 2 onderwijsinstellingen (waaronder Wageningen UR) en 1 Waterschap. Eventuele contactpersonen zijn Bart Harleman, Carina van Dijk en Mark Spetter.

In de uitwerkingsagenda van de omgevingsvisie komt dan ook goed naar voren wat de plannen zijn rondom circulaire economie bij Flevoland. In 2030 is het doel namelijk om ervoor te zorgen dat Flevoland bekend staat als dé grondstoffenleverancier van de circulaire economie. Zij zien het als belangrijkste rol om andere partijen in staat te stellen de kansen te pakken die de Circulaire Economie biedt.

De uitwerkingsagenda is uitgewerkt in activiteiten die rondom de circulaire economie ondernomen moeten worden. Dit is dan onderverdeeld in 3 stappen. Stap 1 is: We brengen de beweging op gang; we werken en leren samen met partners door het uitvoeren en zichtbaar maken van circulaire initiatieven. Onder deze activiteiten valt bijvoorbeeld het organiseren van circulaire bijeenkomsten en het scouten en verkennen van kansrijke ketens. Dit moet beide op de korte en lange termijn gebeuren.

Het tweede punt is getiteld: We optimaliseren de condities om de transitie naar een circulaire economie te versnellen. Hier vallen ook weer verschillende activiteiten onder. Er wordt bijvoorbeeld gekeken naar een eventuele invloed op de wet en regelgeving, inwoners actiever betrekken en het subsidiëren van circulaire initiatieven en projecten. Allemaal weer op korte en lange termijn. Als laatste stuk: We gaan actief zelf aan de slag; we willen het goede voorbeeld geven en vanuit gebiedsprogramma's en verschillende beleidsterreinen showcases ontwikkelen. Denk hierbij aan het verkennen van pilots rondom reststromen, uitvoering geven aan gebiedsprogramma's en het actief deelnemen aan het Regionaal Programma Cirkelstad gericht op klimaatneutraal en circulair bouwen.

Platform Circulair Friesland bevindt zich dus in Friesland en is een verzameling van alle Friese gemeenten. Platform Circulair Friesland werkt samen met 109 verschillend bedrijven, denk dan aan de Rabobank en Arriva. Ook werken zij samen met 4 onderwijsinstellingen, bijvoorbeeld het Nordwin College. Als laatste werken zij ook samen met 3 verschillende overheden, de Provincie Friesland, Rijkswaterstaat Noord Nederland en het Staatsbosbeheer. Eventuele contactpersonen kunnen zijn, Evert Jan van Nijen, Bart Volkers, Willemien Veele en Sven Jurgens.

Er is voor de periode 2021-2022 een agenda opgesteld om de belangrijkste punten te bespreken en ook de lopende projecten toe te lichten. Enkele voorbeelden van lopende projecten zijn “Noord Nederland verdient Circulair”, “Fryslan woont circulair”, “Programme Circulair inkopen bedrijven” en “Circulair Ondernemen”.

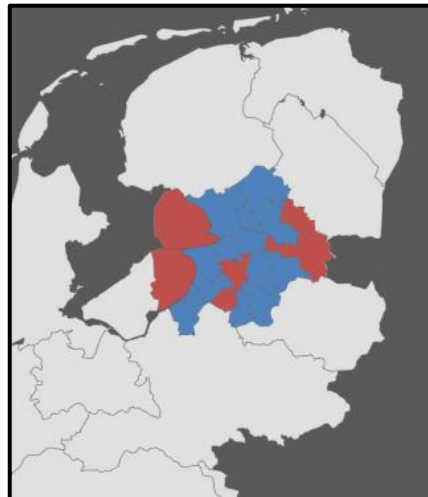
Bijvoorbeeld met het onderwerp “Noord Nederland verdient Circulair” gaat het over het concreet bereiken met MKB’ers om aan de gang te gaan met nieuwe samenwerkingsprojecten en tegelijkertijd een innovatie-ecosysteem verbeteren. Dit willen ze bereiken zodat er in 2025 honderden MKB’ers goed geholpen kunnen worden. Hulp aanbieden om MKB’ers te helpen met circulair maken van hun producten of dienstverlening.

Een ander voorbeeld is het “Circulair Inkopen” project wat loopt. Dit project is erop gericht om de Friese overheden meer circulaire producten in te laten kopen, in 2020 was dit nog maar 10% van de totale inkoop. In 2025 moet dit 25% zijn, in 2030 75% en in 2035 moet de gehele Friese inkoop 100% circulair zijn. Dit wordt gestimuleerd omdat Friese overheden het verschil kunnen maken richting het bedrijfsleven, zij bepalen namelijk het tempo van de circulaire economie ontwikkeling. Dit sluit aan bij de door het PBL opgestelde “Integrale Circulaire Economie Rapportage”, hier wordt namelijk door het PBL een intensivering van beleid voorgesteld, een van deze punten is dan ook het circulair inkopen van overheden. Samenwerking is hierbij volgens Platform Circulair Friesland essentieel.

Bron: <https://circulairfriesland.frl/>

Regio Zwolle Circulair bevindt zich in vier verschillende provincies: Gelderland, Overijssel, Flevoland en Drenthe. In hun eigen woorden: “In Regio Zwolle werken we samen aan een vitale en circulaire economie. Living lab brengt alle circulaire projecten, initiatieven en programma’s uit Regio Zwolle samen.” (Regio Zwolle). Living Lab is dus een andere term voor de regio.

De werkwijze van de regio is onderverdeeld in “werkplaatsen”. In deze werkplaatsen werken mensen samen aan verschillende circulaire projecten. Er wordt samen gewerkt aan circulaire problemen die je niet zelf kan oplossen, er wordt in het openbaar gewerkt waarbij alle wordt gedeeld en Living lab doen de dingen “net even anders” dan anderen. Zij kijken hoe er anders kan worden gebouwd, aanbesteed en geboerd. Er zijn vijf werkplaatsen waarbinnen mensen aan het werk zijn, dit zijn: Circulair Aanbesteden en Inkoop, Circulaire Kunststoffen, Circulair Wonen en Leven, Circulair ambachtsnetwerk en Circulair ondernemen.

De werkplaats Circulair Aanbesteden en Inkoop staat het streven om in 2023 de grote meerderheid van decentrale overheden in de kennisregio Zwolle circulariteit toe te laten passen in haar projecten. Hiervoor worden veel workshops en onderzoeken opgestart, bijvoorbeeld een workshop over praktische en juridische knelpunten, een workshop inkoopbeleid en een workshop over kunststof recyclee. Willemien Bras is het contactpersoon voor deze werkplaats. De werkplaats Circulaire kunststoffen ofwel DCPV richt zich op het uitvoeren van onderzoeks- en ontwikkelingsprojecten samen met het Polymer Science Park, het Lectoraat Kunststoftechnologie en de Hogeschool Windheim. Ook worden circulaire startups begeleid. De contactpersoon is Martijn Kerksen.

Het hoofddoel bij de werkplaats Circulair Wonen en Leven is om circulair leven en wonen in de regio samen mogelijk te maken. De opgestelde doelen bestaan uit stimuleren en versnellen van circulair wonen, kennis ophalen en vergroten en leren met elkaar en van elkaar. Dit gaat in samenwerking met deltaWonen. Circulair Ambachtsring richt zich op het circulaire toepassing van afgedankte goederen en materialen in de regio Zwolle. Dit gaat in samenwerking met ruim 35 samenwerkingspartners.

Bron: <https://regiozwollecirculair.nl/>

De regio Circulair West bevindt zich (zoals te zien op het plaatje) in de provincie Zuid-Holland. Het is een samenwerkingsverband tussen 5 verschillende gemeenten, de provincies Noord- en Zuid-Holland en 29 verschillende bedrijven waaronder de Rabobank. De regio noemen zichzelf "de pioniers van West-Nederland". Zij maken zichzelf sterk voor een economie die efficiënt

omgaat met haar materiaalstromen en duurzaam binnen de grenzen produceert. De verschillende bedrijven die onder de vleugel van Circulair West vallen hebben samen een omzet van 750 miljoen euro, ook werken hier meer dan 2.500 werknemers.

Onder Circulair West vallen 4 verschillende opgaven: Materiaalstromen, Menselijk gedrag, Mobiliteit en Circulair bouwen. Bij de opgave van Materiaalstromen ligt de hoofdfocus op het inzicht creëren in regionale materiaal- en grondstofstromen. Hierbij wordt inzicht duidelijk over de impact op de leefomgeving. Wanneer dit duidelijk wordt, wordt het mogelijk om samenwerkingen te sluiten op verschillende circulaire aanknopingspunten. Ook kunnen hier nieuwe verdienmodellen bij komen kijken.

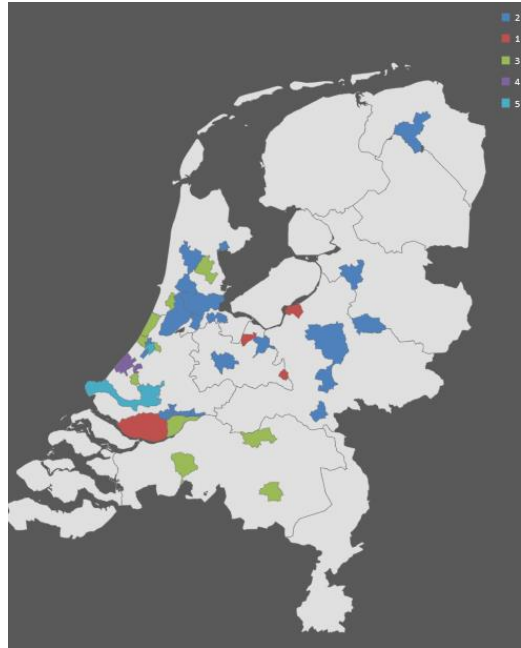
Menselijk gedrag is het tweede punt, bij Circulair West ligt er een brede focus op de keuzes die mensen maken op het gebied van recyclen, producten hergebruiken en weggooien. Mensen handelen volgens deze regio niet altijd uit rationele. Vandaar dat er naar gekeken moet worden. Mobiliteit is de derde opgave. De hoofdfocus is om de CO₂-Uitstoot vanuit mobiliteit te halveren, dit wordt voornamelijk veroorzaakt door fossiele brandstoffen.

Circulair bouwen is de vierde en laatste opgave. De bouwsector staat volgens de regio voor een grote opgave, er moeten namelijk tot 2030 ongeveer een miljoen woningen gebouwd gaan worden. Er moet dus in een versneld tempo woningen gebouwd gaan worden, zonder een transformatie van de bouwsector zelf wordt de realisatie van deze bouwopgaven onmogelijk. Ook zijn de gestelde doelen zoals het verminderen van de grondstoffen, niet te vergeten. Dit moet op een circulaire manier gaan.

Bron: <https://www.circulairwest.nl/>

De samenwerkingsregio Cirkelstad bevindt zich in veel verschillende provincies. Namelijk in Groningen, Noord-Holland, Zuid-Holland, Overijssel, Gelderland, Utrecht en Noord-Brabant. In totaal zijn 39 verschillende gemeenten bij deze samenwerkingsregio aangesloten. Volgens de regio zelf is Cirkelstad “Hét platform voor koplopers in de circulaire en inclusieve bouwsector die samen willen doen, leren en elkaar ontmoeten”. Ook zijn er bij Cirkelstad 8 bedrijven aangesloten.

Cirkelstad is dus een circulaire samenwerkingsregio die zich richt op de bouwsector. Door middel van projecten neemt de regio initiatief tot bouwprojecten of programma's te komen. Dit doen zij om de opgedane kennis die er is, in de coöperatie toegepast te krijgen. Er zijn momenteel 6 lopende projecten: Samenversnellen: “Het nieuwe normaal”, TranCiBo Onderzoeksprogramma, City deal Circulair en conceptueel bouwen, Beslisboom Hoogwaardig Hergebruik Bouwproducten, Opcirkelen in de bouw en het Circulaire verkiezingsprogramma.

Dit zijn projecten die aansluiten bij alle hoofdthema's: Nederland Circulair in 2050, er moeten 1 miljoen woningen bijgebouwd worden waarbij er ook een CO2 reductie plaats moet vinden, circulair bouwen en daarbij de bouwelementen direct een op een hoogwaardig her te gebruiken. Een project is een samenvattend eindrapport uit september 2020 en het project rondom de verkiezingen ging over de verkiezingen van Maart 2021.

De 4 projecten die over blijven waar over in gesprek zou worden kunnen gegaan zijn, zijn: Samen versnellen: “Het nieuwe normaal”. Hoe kan de bouwsector mee helpen bij het behalen van het doel Nederland Circulair in 2050? Het contactpersoon binnen dit project is Rutger Buch. Het tweede project is: TranCiBo Onderzoeksprogramma, dit project gaat over hoe de bouwsector kan mee helpen bij de vermindering van CO2 uitstoot en het veranderen van lineaire naar circulaire praktijken. City deal Circulair en conceptueel bouwen gaat over de combinatie van het bouwen van 1 miljoen woningen en het terug dringen van onze CO2 uitstoot, hierbij zijn verschillende aanspreekpunten. Het laatste project is , Beslisboom Hoogwaardig Hergebruik Bouwproducten, dit project gaat over circulaire bouwproducten.

Bron: <https://www.cirkelstad.nl/>

De samenwerkingsregio

Cleantech regio bevindt zich in twee verschillende provincies: Gelderland en Overijssel. In deze provincies zijn 8 gemeenten bij de samenwerkingsregio aangesloten. Ook werkt de regio samen met 9 verschillende bedrijven en de provincie Gelderland. Onder de bedrijven valt onder andere de Rabobank.

Cleantech regio is de naam van de regio en tevens ook de naam van de kennis- en netwerkorganisatie waarbinnen er wordt gewerkt aan het versterken van de duurzame en economische ontwikkelingen binnen de regio. Binnen deze regio heet de triple-helix samenwerking: Strategisch Board.

Binnen de regio worden er aan veel verschillende punten gewerkt. Denk aan een opgestelde regio deal, waarbinnen een structurele basis wordt gelegd voor een langdurige aanpak om in de regio groene, inclusieve en duurzame economische groei te realiseren. Een voorbeeld van een deze projecten hierbij zijn "Circulaire Fabrieken". Cleantech Regio is een partner van het in 2016 opgerichte innovatieplatform Circles. Een platform die kennis, tools, programma's en projecten op het gebied van circulaire economie in Oost-Nederland ondersteunt. Gericht op het hergebruiken van grondstoffen en het versnellen van de transitie richting een circulaire economie. Op het gebied van circulaire economie heeft de Cleantech regio 6 verschillende "projecten" lopen. Duurzaam ondernemen Apeldoorn, Apeldoorn Cirkelstad in Cleantech regio, Revolutionair bouwen, Circulair business design, Eerste 3-D geprinte gebouw en Ambitie Circles.

Duurzaam ondernemen Apeldoorn is gericht op het circulaire beleid rondom textiel, denk aan poetsdoeken waar er 250.000 per dag worden voorkomen dat deze op de afvalberg komen. Apeldoorn Cirkelstad is in samenwerking met "Circles" om het circulaire programma van Apeldoorn uit te werken. Ook heb je nog revolutionair bouwen en 3D-geprinte gebouwen, voorbeeld van hoe je circulair om gaat met grondstoffen. Het laatste project is Circulair business design track: tapijt en interieurtextiel. Deze track is bedoeld voor bedrijven in de keten van tapijt, kunstgras en interieurtextiel die kansen zien om hun producten circulair te maken. Deze punten staan ook verwerkt in de Cleantech regio Agenda 2019 – 2023. Hier worden verschillende circulaire punten vernoemd zoals papier al circulair product en afval wordt grondstof.

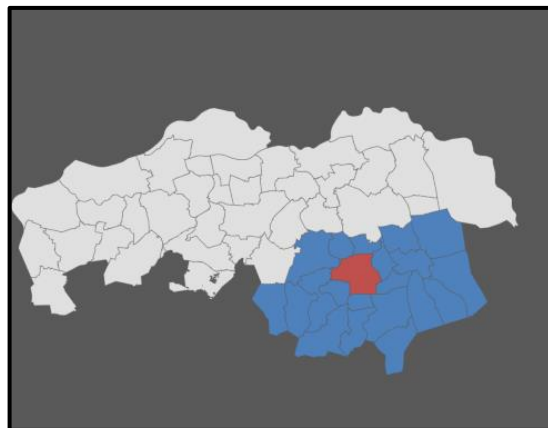
Bron: <https://www.cleantechregio.nl/>

**BRAINPORT
EINDHOVEN**

De samenwerkingsregio Brainport Eindhoven bevindt zich in de provincie Noord-Brabant. Er vallen 21 gemeenten onder. De regio is een innovatief

ecosysteem met een sterke maakindustrie, een bijzondere designsector en een uniek samenwerkingsmodel. Ook telt de regio vele campussen, fieldlabs en innovatiehubs. Er wordt veel samengewerkt, waardoor ketensamenwerking, open innovatie en allianties kansen krijgen en gevormd worden. Brainport Eindhoven werkt samen met bedrijven en het onderwijs. Een voorbeeld van een bedrijf is Philips, een voorbeeld van een onderwijsinstelling is de Eindhoven University of Technology.

In de regio wordt er onderscheid gemaakt tussen twee onderwerpen: ondernemen, werken en leren. Duidelijk gericht op bedrijven en studenten. Binnen de Brainport kan je bouwen aan je bedrijf, in het “ecosysteem” van de Brainport zijn randvoorwaarden aanwezig om je ideeën te kunnen realiseren. Wanneer je een startup hebt en een goed idee, kan je binnen de Brainport terecht bij “The Gate”. Een tool binnen de Brainport voor eerlijk en onafhankelijk advies.

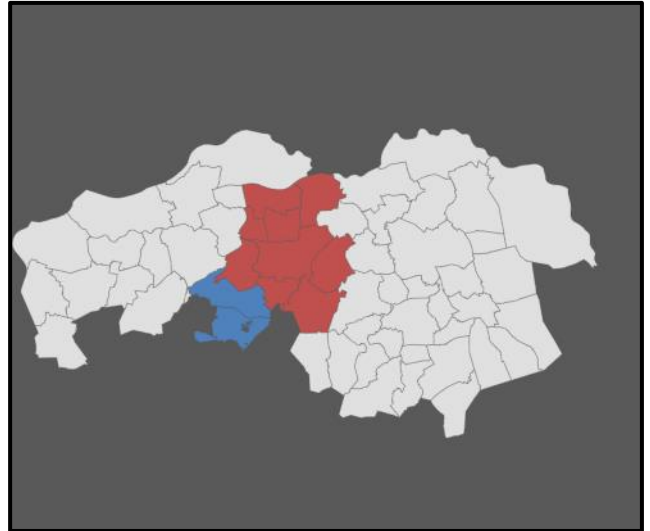
Ook werken binnen de Brainport is mogelijk. Dit werk is dan binnen de hightech maakindustrie, er wordt gewerkt aan hightech technologieën, denk aan artificiële technologie en geïntegreerde fotonica. Ook draagt dit volgens de regio bij aan duurzame economische oplossingen binnen de gezondheidszorg, energie, mobiliteit, voeding en veiligheid.

Leren is het derde en “laatste” punt van de Brainport. Volgens de regio is innovatief onderwijs nodig om de talentontwikkeling van kinderen te blijven stimuleren. Onderwijs en bedrijven gaan bij de Brainport hand in hand, hier door leren kinderen en studenten al snel hoe bedrijven werken en hoe de bedrijven in de regio samen werken. Hiervoor zijn een paar kernthema’s opgesteld binnen de Brainport, technologie, ondernemerschap, creativiteit en internationalisering. Avans, Fontys, Eindhoven University of Technology en de Universiteit Tilburg zijn onderwijsinstellingen die vast samenwerken met de Brainport regio.

Bron: <https://www.cleantechregio.nl/>

Binnen de samenwerkingsregio “Regio Hart van Brabant” werken 11 gemeenten samen in de provincie Noord-Brabant. Deze regio is een gemeenschappelijke regeling. Ook is het een publiekrechtelijke overeenkomst tussen bepaalde bestuursorganen van verschillende gemeenten waarbij bepaald wordt dat bepaalde taken en bevoegdheden centraal uitgevoerd worden. Dit wordt gedaan door de betrokken B&W portefeuillehouders.

Regio Hart van Brabant kent 8 kernthema’s (algemeen bestuur, arbeidsparticipatie, economie, milieu & afval, maatschappelijke ontwikkeling & jeugdgezondheidszorg, ruimtelijke ordening & volkshuisvesting, mobiliteit en fysiek). Deze kernthema’s differentiëren echter (met uitzondering van Economie) van de programma’s die door de regio zijn opgesteld. Dit zijn de programma’s: Mens & Samenleving, Leefomgeving & Milieu, Economie en de Kernagenda.

Mens & Samenleving is het eerste punt van het programma. Dit punt gaat over “mensen en investeren in mensen”. Het doel is om in 2023 een veerkrachtige samenleving te zijn: inclusief, behulpzaam naar elkaar, gezond en veilig. Een verbetering van kwaliteit van leven is daarom volgens de regio belangrijk. Voor het sociaal domein zijn dan ook 4 uitgangspunten opgesteld: Meedoen, De vraag van de inwoner is leidend, Één huishouden één plan en de veiligheid van inwoners vormt altijd de ondergrens. Dit zijn de “leidende principes”.

Leefomgeving & Milieu is er voor bedoeld om het ecologische kapitaal van de regio te behouden. Dit moet gedaan worden voor toekomstige generaties. Vanuit mondiale en landelijke doelstellingen wordt er geïnvesteerd in een omgeving die klimaat adaptief, energieneutraal en circulair is. Circulariteit staat ook omschreven in de “Regionale beleidsagenda mobiliteit Hart van Brabant”. Er staat namelijk dat er een streven is om er voor te zorgen dat in 2030 iedereen in de regio op een veilige en prettige manier moet kunnen leven, met de beschikking over goederen die op een circulaire manier zijn verkregen.

Bron: <https://www.regio-hartvanbrabant.nl/>

BIJLAGE - BEKNOPT REGIO ANALYSE

ACCEZ:

ACCEZ bevindt zich in Zuid-Holland. Hun focus ligt bij 4 hoofdonderwerpen: Gebiedsontwikkeling, kringlooplandbouw, maakindustrie en kunststoffen. Dit valt dus onder het onderwerp **onderzoek**. Een onderwerp waar het over gaat is "Groene Hart Circulair", "Om de transitie naar een circulaire economie in het Groene Hart te versnellen kijkt het onderzoeksproject naar het natuurlijk kapitaal van het Groene Hart. Daarvoor verbinden we kennisinstellingen met het bedrijfsleven en de overheid in het Groene Hart " (ACCEZ). Het project moet dus een antwoord bieden op het onderwerp hoe je het concreet maken van een circulaire economie, het natuurlijke kapitaal kan versterken.

Binckhorst Noorwest Circulair is nog een project wat bij ACCEZ loopt. "Wat is circulaire stedelijke gebiedsontwikkeling en wat is nodig om die ontwikkeling sneller te realiseren?" (ACCEZ) is de hoofdvraag die bij dit project gesteld wordt.

ACCEZ zegt zelf dat zij de ontwikkeling richting een circulaire economie proberen te versnellen door mensen met denk, beleids- en ondernemerskracht te verzamelen om zo antwoorden te kunnen geven op complexe vraagstukken. Wanneer er wordt gekeken naar de kenmerken per transitiefase van het PBL (ICER) is het duidelijk dat circulaire economie nog in de opstartfase zit, de stappen die door ACCEZ worden gezet moeten er dan ook voor zorgen dat de opstart fase bereikt wordt. Om deze vragen te kunnen beantwoorden is het dus nodig om veel kennis te hebben, vandaar de samenwerking op verschillende gebieden.

Biobased Delta:

Biobased Delta, ookwel "Circulair Biobased Delta", bevindt zich in Noord-Brabant, Zuid-Holland en Zeeland. "Ons doel is het versnellen van de grondstof transitie door middel van biogene routes en het vinden van circulaire oplossingen" (Biobased Delta). De hoofdfocus hierbij ligt op twee onderwerpen; Groene Chemie en Chemisch Recyclen.

Groene Chemie heeft met een tak binnen de chemie te maken die is gericht op duurzaamheid. Hierin krijgen innovatieve ideeën een kans. Er ligt een grote focus op de reductie van CO₂. Een gewenst effect van Groene Chemie is om hierin 50% circulariteit te realiseren. Dit wordt gedaan door fossiel koolstof gebruik en afval te reduceren.

Chemisch recyclen houdt in dat afval plastics hernieuwbare grondstoffen worden. Hierdoor draagt het bij aan de CO₂ reductie. Het is dus gericht op plastics, biomassa, gemengde stromen en huishoudelijke afval.

Binnen deze twee hoofdonderwerpen wordt het duidelijk dat samenwerking belangrijk is om de projecten te kunnen realiseren. Voor Groene Chemie: “Met bedrijven, kennis stelling, de Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen en innovatieve MKB en scale-up bedrijven kunnen nieuwe ketens gevormd worden en innovaties worden gefinancierd en opgeschaald” (Biobased Delta). En op het gebied van Chemisch Recyclen: “We zullen moeten samenwerken met de regio's, ondernemers en de overheid om stappen te maken!” (Arnold Stokking).

Groene Cirkels

Groene Cirkels is er op gericht om de opgaven rondom energie, duurzame alternatieven en circulaire economie gezamenlijk op te pakken. Door de krachten te bundelen is er volgens hun veel meer mogelijk. “De partners van Groene Cirkels vergaren kennis, vernieuwen door te experimenteren en initiëren samen duurzaamheidsprojecten.” (Groene Cirkels). Zij bevinden zich in Zuid-Holland.

Groene Cirkels werkt op 6 verschillende manieren samen: Heineken, Circulaire Suikerbieten Keten, Kaas en bodemdaling, Duurzame Fritesketen, Bijenlandschap en Gezonde Stad.

Het project “Groene Cirkels Heineken” is een perfect voorbeeld van een bedrijf, overheid en het onderwijs die samenwerken. Namelijk het bedrijf Heineken, de provincie Zuid-Holland en Wageningen University en Research.

Het doel van dit project is om een schone, klimaatneutrale en klimaatbestendige Heineken brouwerij in een klimaatneutrale keten, een duurzame economie en een aangename leefomgeving te hebben. Er zijn dan ook verschillende thema's die hierbij een belangrijke rol spelen: energie, water, grondstoffen, mobiliteit en leefomgeving. “Een duurzame maatschappij leeft van hernieuwbare energiebronnen en heeft haar materiaalstromen in kringlopen georganiseerd, vergelijkbaar met een natuurlijk ecosysteem.” (Groene Cirkels). Circulaire Economie heeft dus ook hier een zeer belangrijke rol.

Groene Hart Werkt

De samenwerkingsregio Groene Hart Werkt bevindt zich in de provincies Zuid-Holland en Utrecht. Zij noemen zichzelf “Hét regionale platform voor circulaire economische initiatieven in het groene hart. De regio wilt samenwerken met overheden, bedrijven en het onderwijs. Bij het Groene Hart Werkt worden er vooral projecten uitgevoerd die tot het stimuleren van innovatieve ideeën lijden.

Een lopend project is bijvoorbeeld het ombouwen van een bewijs tot “H2Onderwijs en demonstratiebus” op een duurzame manier. Een ander project is “Groene Hart

Circulair''. In dit project wordt er samen met boeren, verschillende ondernemers en onderzoekers gekeken naar hoe nieuwe producten bijvoorbeeld worden gemaakt van afval. De focus ligt hierbij op het koppelen van bedrijven, sectoren en groene innovatie. Hierbij is dus een brede samenwerking nodig.

Midpoint Brabant

Midpoint Brabant bevindt zich zoals de naam suggereert, in Noord-Brabant. Zij zijn erg gericht op "Smart Industry", om zo de schakel te zijn tussen het bedrijfsleven, overheden en het onderwijs. Zij helpen bij het ontwikkelen van nieuwe ideeën en deze in een stroomversnelling naar de markt te brengen. "Smart Industry" of 'slimme industrie' gaat over de verregaande digitalisering van apparaten, productiemiddelen en organisaties. Door deze onderling via 'internet of things' met elkaar te verbinden ontstaan nieuwe manieren van produceren en nieuwe businessmodellen. Slimme industrieën kenmerken zich door een grote grondstoffen- en kostenefficiëntie en flexibele productie qua product (specificaties, kwaliteit, design), volume (hoeveelheid) én levertijd." (Midpoint Brabant).

Een van de lopende projecten bij midpoint Brabant is het composiet lab, hierbij wordt het kenniscentrum opengesteld en wordt er samen met het bedrijfsleven gekeken naar de overschakeling van hout, staal, aluminium, en beton naar composiet producten. Dit gaat in samenwerking met mbo 2,3, en 4 studenten.

Platform Circulair Flevoland

PLATFORM CIRCULAIR FLEVOLAND
#Flevocirculair2030

Platform Circulair Flevoland is natuurlijk gelegen in de provincie Flevoland. In de "Samen maken we Flevoland 2020 - 2025 uitwerking agenda" valt terug te lezen wat de plannen zijn van Platform Circulair Flevoland. Er zijn 7 "opgaven" waar de hoofdfocus ligt voor PCF, dit zijn "Krachtige Samenleving", "Landbouw meerdere smaken", "Circulaire Economie", "Ruimte voor initiatief", "Regionale Kracht", "Het verhaal van Flevoland" en "Duurzame Energie". Allemaal punten die uitgewerkt worden in deze agenda en waar PCF in de lange termijn mee aan de slag wilt.

Het doel van PCF is om Flevoland in 2030 bekend te laten staan als de de grondstoffenleverancier voor circulaire economie. Zij maken reststromen uit het bedrijfsleven, landbouw en huishoudens geschikt voor duurzaam hergebruik. Ook wordt aangegeven dat er met alle betrokken partijen nauw wordt samengewerkt, deze betrokken partijen werken samen op het gebied van "keteninitiatieven". Ook door middel van samenwerking met mede-overheden wordt de condities rondom het proces geoptimaliseerd, bijvoorbeeld op het gebied van wet en regelgeving. Er is daarom een duidelijk meerjarenplan opgesteld in de uitwerking agenda.

Platform Circulair Friesland

Platform Circulair Friesland bevindt zich dus in Friesland en is een verzameling van alle Friese gemeenten. Er is voor de periode 2021-2022 een agenda opgesteld om de belangrijkste punten te bespreken en ook de lopende projecten toe te lichten. Enkele voorbeelden van lopende projecten zijn “Noord Nederland verdient Circulair”, “Fryslan woont circulair”, “Programme Circulair inkopen bedrijven” en “Circulair Ondernemen”.

Bijvoorbeeld met het onderwerp “Noord Nederland verdient Circulair” gaat het over het concreet bereiken met MKB’ers om aan de gang te gaan met nieuwe samenwerkingsprojecten en tegelijkertijd een innovatie-ecosysteem verbeteren. Dit willen ze bereiken zodat er in 2025 honderden MKB’ers goed geholpen kunnen worden. Hulp aanbieden om MKB’ers te helpen met circulair maken van hun producten of dienstverlening.

Een ander voorbeeld is het “Circulair Inkopen” project wat loopt. Dit project is er op gericht om de Friese overheden meer circulaire producten in te laten kopen, in 2020 was dit nog maar 10% van de totale inkoop. In 2025 moet dit 25% zijn, in 2030 75% en in 2035 moet de gehele Friese inkoop 100% circulair zijn. Dit wordt gestimuleerd omdat Friese overheden het verschil kunnen maken richting het bedrijfsleven, zij bepalen namelijk het tempo van de circulaire economie ontwikkeling. Dit sluit aan bij de door het PBL opgestelde “Integrale Circulaire Economie Rapportage”, hier wordt namelijk door het PBL een intensivering van beleid voorgesteld, een van deze punten is dan ook het circulair inkopen van overheden. Samenwerking is hierbij volgens Platform Circulair Friesland essentieel.

Regio Zwolle en Kennispoort Zwolle

Regio Zwolle bevindt zich in de provincies Gelderland, Overijssel, Drenthe en Flevoland. Kennispoort Zwolle is er op gericht om ondernemers te helpen om hun ideeën uit te werken, bijvoorbeeld als je als ondernemer een goed circulair idee hebt om uit te werken, kan dit kosteloos gefinancierd worden door Kennispoort Zwolle. Regio Zwolle (ookwel Regio Zwolle Circulair living lab) is een samenwerkingsverband tussen verschillende partijen in de regio zwolle om circulaire economie te realiseren.

Een voorbeeld van een activiteit binnen de Regio Zwolle is het “Circulair aanbesteden & Inkoop”. Dit is er dus op gericht om de decentrale overheden in de regio Zwolle in 2023 75% circulair in te laten kopen. Ook wordt er gekeken om circulariteit verplicht tot uiting te laten komen bij inkoopprocessen (DeHaan, 2021). Dit sluit ook weer aan bij het door PBL opgestelde advies om meer circulair in te kopen.

Een ander voorbeeld is de Dutch Circular Polymer Valley, oftewel Circulaire Kunststoffen. Dit is een samenwerkingsverband met ondernemers en overheden, met als doel om innovaties te stimuleren om het aandeel van gerecycled kunststof materiaal te laten stijgen.

Deelconclusie 1

Een bevinding die gelijk kan worden vastgesteld is dat deze 7 regio's allemaal een nauw samenwerkingsverband hebben met hun partners. Eigenlijk hebben zij allemaal een focus liggen bij bedrijven en overheden, met als uitzondering van Midpoint Brabant en Biobased Delta. Bij deze twee ligt hun focus meer op het gebied van onderzoek, denk aan chemisch recycleren of circulaire innovaties.

Bij de overige 5 regio's kan er niet een overkoepelende focus vastgesteld worden, wel is het duidelijk dat deze regio's zich allemaal inzetten voor het "versnellen van de transitie naar een circulaire economie". Dit doen deze regio's op verschillende manieren, zo zijn enkele onderwerpen bij Regio Zwolle en Platform Circulair Friesland gericht op de circulaire inkoop van overheden. Groene Cirkels, ACCEZ en Platform Circulair Flevoland onderzoeken ook hoe het mogelijk wordt om circulair te ondernemen, neem als voorbeeld "Groene Hart Circulair", "Groene Cirkels Heineken" en de ambitie van Flevoland om in 2030 de hoofdleverancier te zijn van circulaire grondstoffen.

De twee regio's die het meest differentiëren van de rest zijn dus Biobased Delta en Midpoint Brabant. Omdat bij hen de nadruk grotendeels ligt op het onderzoeken van innovaties. De overige 5 regio's doen zeker ook dingen op het gebied van onderzoek, maar leggen de focus ook bij circulair ondernemen, circulair inkopen en circulaire gebiedsontwikkeling.

De conclusie die hieruit getrokken kan worden is dat deze 7 regio's op sommige punten zeker verschillen, echter is het uiteindelijke doel om op een duurzame manier de transitie richting circulaire economie zeker terug te vinden bij iedere partij. Wat ook duidelijk wordt is dat de samenwerking tussen overheid/bedrijven/onderwijs een zeer belangrijk rol speelt bij deze regio's.

Analyse Regio's 2**Alliantie Cirkelregio Utrecht**

Alliantie Cirkelregio Utrecht bevindt zich alleen maar in de provincie Utrecht. De slogan "Samen naar een circulaire samenleving" maakt al duidelijk waar deze regio voor staat. Zij geven dan ook dat het een regio representeert die slim en duurzaam omgaat met grondstoffen, van productie en inkoop tot gebruik en hergebruik. Volgens het PBL is het voor Nederland een uitdaging om het recycleat op een hoogwaardige manier toe te passen op bijvoorbeeld hergebruik.

De Regio Utrecht heeft verschillende "allianties" (samenwerking) met verschillende partijen om zo tot een effectief resultaat te komen. Bijvoorbeeld op het gebied van inkoop en ondernemerschap. Bij het ondernemerschap werken de betrokken partijen gezamenlijk aan projecten die circulaire ondernemers ondersteunen. Bij de coalitie inkoop draait het om circulair inkopen voor overheden, wat dus waar aansluit bij het opgestelde advies van het PBL voor regionale overheden om circulair in te kopen.

Ook heeft de Regio Utrecht het “Manifest Circulaire Top Regio” gepubliceerd. Hierin staan de doelen die behaald moeten worden. Dit is samengevat in 9 punten. Ook wordt de R-ladder hier benoemd. Echter komt het er op neer dat er met alles nog begonnen moet worden. Het zijn doelstellingen zoals “stel een provinciale grondstoffenstrategie op”, “start een programma circulaire gebiedsontwikkeling” of “ontwikkel een provinciale circulaire bouwagenda 2030”. Allemaal doelstellingen die nog in de startblokken staan. Het is duidelijk dat de Regio Utrecht samenwerking met overheden en bedrijven belangrijk vindt, alleen hoe dit wordt uitgevoerd is nog niet geheel duidelijk.

Brainport Eindhoven

Brainport Eindhoven bevindt zich alleen in de provincie Noord-Brabant. Brainport Eindhoven is internationaal, gericht op het innoveren en bedenken van producten die duurzaam en beter zijn. Zoals zij het zelf zeggen: “innovaties die de wereld veranderen”. Brainport Eindhoven werkt dus met studenten en het onderwijs, maar ook met verschillende bedrijven, zo ook de voetbalclub PSV Eindhoven.

Brainport Eindhoven werkt dus veel aan innovaties en nieuwe ideeën, zo bijvoorbeeld ook “Integrated Photonics”. Dit gaat over de technologie rondom chips, die zouden nu niet genoeg data aan kunnen. Brainport Eindhoven probeert op een duurzame manier onderzoek te doen om daadwerkelijke verandering teweeg te brengen.

Een ander voorbeeld is “City Farming”, een manier van het groeien van gewassen om zo het watergebruik sterk af te nemen. Dit wordt gedaan door de gewassen verticaal te laten groeien. Door deze innovatie wordt het dus mogelijk om gewassen te verbouwen in dichtbevolkte plekken en om dit zo efficiënt mogelijk te doen met weinig water gebruik. Brainport Eindhoven is een van de weinige innovatieve circulaire organisaties in Nederland, volgens het PBL zijn er in Nederland slechts 1.800 innovatieve circulaire organisatie, dit is maar 2% van het totaal aantal circulaire organisaties. Volgens het PBL is een graadmeter van hoe ver we zijn in de transitie richting een circulaire economie, de mate van innovatie. Die mag dus zeker nog omhoog.

Circulair West

De samenwerkingsregio Circulair West bevindt zich in Zuid-Holland. Zij noemen zichzelf “De pioniers van “West-Nederland”. Zij proberen zich sterk te maken voor een economie die efficiënt omgaat met met de materiaalstromen, concurrerend en duurzaam is. “Met elkaar werken we samen aan icoonprojecten, ontwikkelen toepasbare kennis en bieden begeleiding aan voor circulaire productieprocessen, -bedrijfsvoering, -producten en -diensten” (Circulair West). Deze doelstellingen zijn opgesteld in projecten. Bijvoorbeeld Materiaalstromen en Circulair bouwen.

Volgens Circulair West is het belangrijk om inzicht te krijgen in de regionale materiaal en grondstofstromen, dit heeft namelijk effect op de leefomgeving. Door Circulair West zijn 4 hoofdpunten opgesteld. Namelijk materiaalstromen, menselijk gedrag, mobiliteit en circulair bouwen.

Een duidelijk en overzichtelijk inzicht van de materiaalstromen is volgens Circulair West essentieel. Hiervoor is het eerste “icoonproject” opgesteld, voor de provincies Noord- en Zuid-Holland zijn de grondstofstromen in beeld gebracht. Op het gebied van circulair bouwen is Circulair West ook zeer uitgesproken. Het is volgens hen een belangrijk thema, echter is er nog geen concreet circulair bouwen project van de grond gekomen. Eerst moet er volgens Circulair West “geëxperimenteerd” worden met bestaand icoonprojecten.

Cleantech Regio

Cleantech Regio bevindt zich in de provincies Gelderland en Overijssel. De Cleantech Regio is een kennis- en netwerkorganisatie. Binnen deze organisatie proberen zij te werken aan het versterken van de duurzame, economische ontwikkeling van de regio. In 2020 heeft het kabinet het voorstel van de Cleantech Regio om een Regio Deal op te stellen, uitgewerkt. In deze Regio Deal staan twee hoofdpunten centraal: “Cleantech Werkt” en “Groene Groei”.

Onder deze Regio Deal vallen dan weer verschillende projecten. Denk bijvoorbeeld aan het project “Circulaire Fabrieken”. “Bedrijven die deelnemen aan het project Circulaire Fabrieken gaan ambities stapsgewijs omzetten in een concreet businessplan, onder andere door gebruik te maken van de kennis, het netwerk en de diverse technische en business tools die via het project ter beschikking worden gesteld.” (Cleantech Regio).

Ook zegt de Cleantech Regio al een impact te hebben gemaakt. Zo stellen zij dat er door hun impact al een afname is geweest van zo’n 1,22% van de CO2 uitstoot. Er wordt dan gekeken naar de totale CO2 uitstoot van de gemeenten die binnen de regio vallen. Ook is er zo’n 15 KM aan snelfietsroutes, ligt er 212.211 kW zon op het dak en is er een afname geweest van 4,9% van het huishoudelijk afval.

MRA metropool regio amsterdam

De MRA (Metropool Regio Amsterdam) is een samenwerkingsverband gelegen in de provincies Noord-Holland en Flevoland. “De samenwerking in de MRA richt zich op het versterken van de internationale positie als economische toproegio met hoge leefkwaliteit. We staan echter voor urgente, grote en complexe opgaven.” (MRA).

Voor de MRA liggen er 4 bestuurlijke opdrachten: De samenwerking verder versterken, Werk maken van een veerkrachtige inclusieve en schone economie. Bouwen voor de woningbehoefte en met groei de leefkwaliteit van het geheel verbeteren en Vaart maken met het metropolitaan mobiliteitssysteem.

Binnen deze 4 bestuurlijke opdrachten worden subopdrachten gesteld, denk bijvoorbeeld aan “Samenwerking rijk en EU” en Duurzame en innovatieve mobiliteit”, deze subopdrachten lopen volgens de MRA allemaal op schema.

Regio Deal Midden en West Brabant

Regio Deal Midden en West-Brabant bevindt zich in de provincie Noord-Brabant. Het is een samenwerkingsregio die in samenwerking met de Rijksoverheid regio deal “Makes and Moves” hebben opgesteld. De reden dat dit in samenwerking is gegaan met Regio Midden en West-Brabant is: “De maakindustrie in de regio Midden- en West-Brabant kenmerkt zich door een bovengemiddelde besteding van onderzoeks- en ontwikkelingsgelden (R&D) op het gebied van materialentechnologie en levensmiddelentechnologie ten opzichte van Nederland.” (Rijksoverheid)

De Regio deal moet er voor zorgen dat de regionale MKB in de maakindustrie, de onderhouds en logistieksector slimmer geholpen worden om zo te verduurzamen en circulair te werken. Aan de hand van projecten en de 5 speerpunten, moet dit uiteindelijk gerealiseerd worden. De 5 speerpunten zijn: Grow, Make, Move, Maintain en learn.

Cirkelstad

Cirkelstad bevindt zich in 7 verschillende provincies: Noord-Holland, Zuid-Holland, Overijssel, Gelderland, Noord-Brabant, Utrecht en Groningen. Zelf zeggen ze dat zij het platform zijn voor de koplopers binnen de circulaire economie in de bouwsector.

In de bouwsector wilt Cirkelstad zo circulair mogelijk te werk gaan. Bijvoorbeeld een wijk opnieuw opbouwen met het materiaal wat is vrijgekomen van de sloop van de vorige wijk. Hierbij komen volgens Cirkelstad twee belangrijke onderwerpen aan bod: Circulair inkopen en Marktontwikkeling. Volgens het PBL is een circulaire bouwsector een van de volgende stappen in de transitie richting een circulaire economie.

Bij de marktontwikkeling is het volgens Cirkelstad belangrijk dat alle belangrijke stakeholders op de hoogte zijn van het onderwerp om meters te maken binnen inclusief en circulair bouwen. Circulair inkopen is ook belangrijk om het circulair bouwen op gang te laten komen. Hiervoor is een rapport opgesteld, namelijk circulair inkopen in 8 stappen. De stappen zijn: Bepalen ambitie, Creëren intern draagvlak, Formuleren vraagstelling, Samenwerken met de markt, Vormgeven aanbestedingsprocedure, Meten en beoordelen van circulariteit, Borgen van circulariteit en Contractmanagement.

Deelconclusie 2

Deze 7 samenwerkingsregio’s werken allemaal samen met overheden en bedrijven, met als uitzonderingen Cirkelstad en Midpoint Brabant, die werken namelijk samen met overheden en het onderwijs. Midpoint Brabant is dan ook de samenwerkingsregio die het

meest verschilt van de overige 6. Midpoint Brabant richt zich namelijk zeer op onderzoek, ook is het meer een studentencampus/onderwijsinstelling dan een samenwerkingsverband. Wel is het een innovatieve circulaire onderneming, waar er maar weinig van zijn volgens het PBL.

Een andere opvallende regio is “Regio Deal Midden en West Brabant”, die in samenwerking met de Rijksoverheid de regio deal “Makes and Moves” hebben opgesteld. In deze Regio deal wordt als ambitie gesteld dat MKB’ers een centrale rol krijgen in een innovatie en duurzame toekomst.

Over het algemeen is het duidelijk dat de samenwerkingsregio’s, regio’s zijn waarin wordt opgesteld dat het beter moet met de circulaire economie en duurzaamheid in hun regio. Circulair West, Cleantech Regio en de Alliantie Cirkelregio Utrecht zijn hier een voorbeeld van. Er worden doelstellingen en ideeën opgesteld, vervolgens moet dit worden bereikt door middel van projecten. Waarbij Cirkelstad weer erg is gericht op de bouwsector.

Analyse Regio’s 3

Metropoolregio Rotterdam Den-Haag

De MRDH bevindt zich in de provincie Zuid-Holland, dit is een samenwerkingsregio die zich grotendeels richt op openbaar vervoer, mobiliteit en verkeer. Hierbinnen is ook ruimte voor duurzaamheid, denk aan innovaties en duurzame mobiliteit, dit zijn dan ook twee thema’s van de MRDH.

Innovatie is bij de MRDH dus ook weer sterk gericht op vervoer en bereikbaarheid. Hoe kan er bijvoorbeeld op duurzame manier, een betere bereikbaarheid ontstaan voor MKB’ers? “Digitalisering en automatisering versterken de concurrentiekracht van bedrijven en zorgen voor een toename van werkgelegenheid op alle niveaus.” (MRDH)

Het thema “Duurzame Mobiliteit” richt zich ook weer vooral op schoon, stil en energiezuinig vervoer. Waarin vooral gewerkt wordt aan mobiliteit voor iedereen.

Echter heeft dit wel een effect op het thema circulaire economie. Volgens het PBL in het ICER: “De vraag naar grondstoffen wordt ook beïnvloed door het consumptiepatroon in Nederland. Dit omvat verschillende aspecten van het dagelijks leven, zoals mobiliteit” (PBL). Waardoor de MRDH indirect dus wel invloed kan hebben op het thema.

Regio Deal Noordoost Brabant

Regio Deal Noordoost Brabant opereert enkel in de provincie Noord-Brabant "In Regio Deal Noordoost Brabant investeren rijk, provincie en regio samen meer dan 40 miljoen euro extra in de leefbaarheid en welvaart in onze regio." (RNOB) Deze regio is er op gericht om het voor de inwoners leefbaarder te maken, dit wordt gedaan bij allerlei verschillende aspecten. Denk aan landbouw, woningen en werken. In de regio Deal wordt dit dan ook aangeduid als "Goed Leven", "Fijn Wonen" en "Anders Werken".

Op het gebied van circulaire economie wordt er binnen deze Regio Deal gekeken naar circulair bouwen, ondernemen en circulaire landbouw. "De voedselketens van de toekomst zijn precies, circulair, waardevol en verbonden. Om hier te komen, zijn doorbraakinnovaties nodig, ofwel innovaties die grote systeemsprongen mogelijk maken." (RNOB).

Innovaties en samenwerking is dus erg belangrijk binnen de RNOB. Dit valt ook terug te zien in de opgestelde "Green Tech Park Brabant": "de nieuwe regionale broedplaats voor circulaire biobased economie. Hier gaan bedrijven en kennisinstellingen technologieën ontwikkelen en toepassen om biologische (rest)stoffen uit lokale en regionale ketens te verwaarden."

Regio Deal Zuid- en Oost Drenthe

Regio Deal Zuid- en Oost Drenthe bevindt zich in de provincie Drenthe en Overijssel. Deze Regio Deal is opgesplitst in drie verschillende thema's, namelijk: Wonen, Werken en Welzijn. Deze thema's en projecten spelen dan ook de hoofdrol in deze regio.

Project werken is gericht op goed opgeleid personeel, ook is het gericht op digitalisering en datagebruik. Dit wordt gedaan door verschillende projecten op te zetten en te ondersteunen. Denk aan een Regiodatabank en Jeugd en techniek. Project wonen gaat over betaalbaar en comfortabel wonen in de regio. Hier wordt er in samenwerking met inwoners gekeken naar geschikte en betaalbare woonplekken. Een voorbeeld hiervan is de regionale aanpak betaalbare woningen. Als laatste project welzijn, dit gaat over goede zorg voor in de regio. Innovatienetwerk zorg en welzijn is een goed voorbeeld hiervan.

Deze regio zet zich in voor maatschappelijke thema's, ook op duurzaam gebied, echter wordt het niet geheel duidelijk waar zij staan op het gebied van circulaire economie. Alleen op het project wonen wordt het duidelijk dat er duurzaam (wellicht hergebruikt) materiaal moet worden gebruikt.

SNN

SNN is een samenwerkingsverband wat zich bevindt in Noord-Nederland in 4 grote steden in de provincies Friesland, Groningen en Drenthe. Ook is dit een van de weinige regio's die op Europees gebied samen werken. We encourage, facilitate and connect ambitions focused on the development of the Northern Netherlands. In this regard, SNN cooperates with businesses, knowledge institutions, civil society organisations and other government agencies – both within the Netherlands and across borders (SNN).

In de ICER van het PBL is te vinden dat de EU momenteel ook financiële steun verleent aan innovatieve bedrijven en organisatie. Ook komt naar voren dat samenwerking nodig is op landelijk, regionaal maar ook zeker op Europees gebied.

SNN richt zich vooral op ondernemers die innovatief bezig zijn, SNN wilt hun financieren. Dit staat in hun "Operational programme ERDF". Volgens SNN zijn hun instrumenten er op gericht om de risico's bij innovatief ondernemen weg te nemen. Dit doen zij bijvoorbeeld door niet alleen grote bedragen te verlenen voor grote projecten, maar ook op kleinere schaal bedrijven en ideeën te financieren.

Zuidwestelijke Delta**Zuidwestelijke Delta**

De regio Zuidwestelijke Delta bevindt zich in de provincies Zuid-Holland, Zeeland en Noord-Brabant. "Binnen de Zuidwestelijke Delta werken Rijk en regionale overheden samen met ondernemers en maatschappelijke partijen aan één doel: een veilig, economisch aantrekkelijk en gezond deltagebied met voldoende zoetwater, nu en in de toekomst." (Zuidwestelijke Delta). De uitdaging voor de Zuidwestelijke Delta is dus om veilig door te blijven gaan (deltawerken) maar dit ook te doen op een ecologisch verantwoorde manier. Om zo dus duurzaam en verstandig bezig te zijn.

In het deltaprogramma staan de details omschreven hoe dit bereikt kan worden. Dit wordt dan ook in drie punten samengevat: Er komen nieuwe normen voor waterveiligheid, De beschikbaarheid van zoetwater voor landbouw, industrie en natuur wordt voorspelbaarder en de ruimtelijke inrichting wordt klimaatbestendiger.

Allemaal zeer belangrijke onderwerpen, echter weinig aansluiting met circulaire economie.

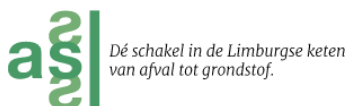
Deelconclusie 3

Binnen deze 5 samenwerkingsregio's wordt het steeds lastiger om een daadwerkelijke verbinding te vinden met circulaire economie. Er zijn zeer zeker connecties te vinden, echter streven sommige regio's zoals de Zuidwestelijke Delta hier ver van af. SNN is een voorbeeld van een regio die hier wel nog bij aan sluit en die ook aanstuurt op de aanbevelingen van het PBL rondom Europese samenwerking.

Regio Deal Zuid en Oost Drenthe en Regiodeal Noordoost Brabant zijn programma's die er in het algemeen op gericht zijn om beter te wonen, beter te werken, duurzamer te leven, etc. Wel zijn er raakvlakken te vinden met circulaire economie, bijvoorbeeld het gebruik van sloopafval voor nieuwe woningen of circulaire landbouw.

Het enige raakvlak wat er met de MRDH te vinden is, is dat er betere mobiliteit moet komen volgens de MRDH, in de ICER is dan ook te vinden dat mobiliteit weer effect heeft op het grondstoffengebruik. Dit is natuurlijk weer een link met circulaire economie, alleen geen definitieve.

Over het algemeen zijn dit regio's met een wat kleinere aanpak van hun onderwerpen (met uitzondering van SNN), vandaar dat deze regio's ook minder strak samenwerken met bijvoorbeeld het onderwijs. De onderwerpen zijn breed en sluiten goed aan bij de regio, maar niet altijd even goed bij een brede aanpak van circulaire economie.

Analyse regio's 4**Afvalsamenwerking Limburg**

De regio Afvalsamenwerking Limburg bevindt zich in Limburg en omvangt alle Nederlandse gemeenten. Het is een vereniging die er op gericht is om afval zo verantwoordelijk voor het milieu te laten verwerken. "Dat doet zij bijvoorbeeld via contract-aanbesteding voor gemeenten voor grote afvalstromen zoals PMD, GFT en restafval. ASL zorgt ook voor kennisdeling tussen de leden. En voor belangenbehartiging van de leden op nationaal niveau." (ASL).

Eind 2019 heeft de ASL een nieuwe visie opgesteld, deze visie gaat over het behandelen van afval in de provincie Limburg. Er zijn 3 kernwoorden die aan bod komen: Circulair, Samen en Grensverleggend.

Circulair is natuurlijk het meest interessante kernwoord voor nu. Volgens ASL wordt het afvalbeheer, grondstoffenbeheer. Hierbij wordt de hefboom "transitie naar een circulaire economie" gebruikt. Hierbij staat winst voor mens, milieu en economie centraal. Het sluiten van ketens is belangrijk voor de ASL, met als nadruk het voorkomen van afval.

Drechtsteden Cirkellab

Drechtsteden Cirkellab bevat alle Drechtsteden, bevindt zich in Zuid-Holland. De missie van Cirkellab is om circulaire economie krachtig vorm te geven in haalbare stappen door oplossingen te bedenken. Deze regio bestaat uit professionals met talenten en ervaringen.

Cirkellab probeert zich voor te bereiden op een transitie richting een circulaire economie, dit doen zij bijvoorbeeld door inzicht te geven in stofstromen in een regio, de mate van circulariteit, de omvang van potentiële kosten en mogelijke circulaire samenwerkingen en netwerken.

“Cirkellab is trekker van het platform Cirkelstad Drechtsteden. Cirkelstad maakt werk van steden zonder afval, zonder uitval. Deze slogan geeft exact weer waar het voor staat. Concrete bouw- en infraprojecten en open, innovatieve samenwerking om bijvoorbeeld afval van de één (sloop- en renovatieprojecten) om te vormen tot grondstof voor de ander (nieuwbouwprojecten) met wederzijds economisch én ecologisch voordeel” (Drechtsteden Cirkellab).

Hollands Rijnland

Hollands Rijnland bevindt zich in de provincie Zuid-Holland. Het is een organisatie die samenwerking tussen de verschillende gemeenten faciliteert en stimuleert. Deze samenwerking gaat over verschillende onderwerpen.

In de regionale agenda staan de hoofdpunten benoemd, dit zijn de Economie en Leefomgeving, Maatschappij en de Strategische positionering van Holland Rijnland.

Een interessant punt is het Regionaal Investeringsfonds. Dit is ervoor bestemd om de leefbaarheid in de regio te verbeteren. “Het fonds is een belangrijke motor voor cofinanciering van specifieke regionale projecten. Voor Nederland is het RIF uniek, omdat gemeenten zelf 180 miljoen euro bijbrengen. Met het Regionaal Investeringsfonds maken de gemeenten aan het Rijk duidelijk bereid te zijn om zelf te investeren in de bereikbaarheid en leefbaarheid van de regio” (Holland Rijnland).

Metropoolregio Eindhoven

De Metropoolregio Eindhoven is een technologische samenwerkingsregio in de provincie Noord-Brabant. “Het doel van de Metropoolregio Eindhoven is het op een duurzame wijze consolideren en uitbouwen van de huidige economische ontwikkeling in de regio.

Samen maken de gemeenten zich sterk voor de hele Brainport-regio." (Metropoolregio Eindhoven).

De MRE heeft 6 hoofdonderwerpen: Economie, Mobiliteit, Energietransitie, Transitie Landelijk Gebied, Omgevingsagenda Zuidoost-Brabant en Landgoed Gulbergen.

Er zijn weinig voorbeelden van circulaire economie binnen deze regio. Een voorbeeld wat gevonden kan worden is "Klimaat(recht)vaarding. Dit gaat over het onderwerp energietransitie. "Er zijn ook mensen die niet strijden niet voor klimaatrechtvaardigheid, maar werken aan klimaatvaardigheid. In Boekel realiseren de bewoners enthousiast hun Ecodorp, met slimme oplossingen die kleine beetjes helpen, maar die bij grootschalige invoering ervoor kunnen zorgen dat al onze huizen energieneutraal zijn." Dit gaat dus over door bewoners bedachte oplossingen hier wordt dan een circulaire douche genoemd.

Omgevingsdienst IJmond

Deze regio bevindt zich in Noord-Holland. "Omgevingsdienst IJmond voert namens en vóór veertien gemeenten en de provincie Noord-Holland taken uit op het gebied van milieutoezicht en handhaving. Onze collega's ondersteunen en adviseren inwoners en bedrijven op het gebied van milieuvergunningen." (Omgevingsdienst IJmond).

Er zijn verschillende kernthema's binnen deze omgevingsdienst: Afval, asbest, bodem, duurzaam (ver)bouwen, brandveiligheid en circulaire economie. "Omgevingsdienst IJmond staat voor de uitdagende taak om circulaire innovaties van bedrijven mogelijk te maken. Dit doen we het liefst door in gesprek te gaan met bedrijven die experimentele, circulaire initiatieven hebben. Omgevingsdienst IJmond kan binnen haar wettelijke mogelijkheden en bevoegdheden meedenken en faciliteren." (Omgevingsdienst IJmond).

Omgevingsdienst IJmond probeert dus mee te denken met circulaire initiatieven, ook kunnen zij dit wellicht faciliteren. Echter is het wel belangrijk om te vermelden dat commerciële economie niet bij een van de hoofdtaken licht van de omgevingsdienst IJmond.

Parkstad Limburg

Parkstad Limburg bevindt zich logischerwijze in de provincie Limburg. Het is een samenwerkingsverband tussen de Limburgse gemeenten. Er wordt vooral samengewerkt op het gebied van economie & toerisme, wonen & herstructurering en ruimte & mobiliteit. "Deze samenwerking werpt zijn vruchten af: de regio is volop in beweging en loopt voorop. Parkstad is steeds vaker laboratorium voor allerlei landelijke pilots. Den Haag roemt de regio voor zijn voortvarende aanpak als voorbeeld voor veel andere regio's." (Parkstad Limburg).

Het onderwerp wat misschien het meest aansluit bij circulaire economie, is Innovatie van het MKB. “De innovatie van het MKB wordt vergroot door meer exposure te genereren voor mogelijkheden van de Voucherregeling en door de inzet van S-Built in regionale programma’s te versterken (o.a. herstructurering wonen en retail, PALET).” (Parkstad Limburg). Verder zijn er niet veel raakvlakken te vinden.

Regio Achterhoek

De Regio Achterhoek bevindt zich in de provincie Gelderland. Deze regio is meer dan alleen een regio “Regio Achterhoek is de organisatie die de samenwerking van 8RHK ambassadeurs mogelijk maakt en faciliteert. Dit is een samenwerking tussen de zeven gemeenten en de ondernemers en maatschappelijke organisaties in de Achterhoek. Regio Achterhoek vervult hierin de rol van juridische entiteit, zoals vastgelegd in een samenwerkingsregeling (Wgr).” (Regio Achterhoek).

Deze organisatie is dus verantwoordelijk voor de inhoudelijke en ook de procesmatige samenwerking. Dit wordt gedaan door de Achterhoekse raad, Achterhoekse Board, Achterhoek Thematafels, en het bestuur van Regio Achterhoek. Bijvoorbeeld ook het verzorgen van de subsidies.

Het enige wat naar voren komt over het onderwerp Circulaire economie is een gesprek met een VVD Kamerlid waarin wordt besproken hoe de circulaire economie gunstig kan zijn voor ondernemers. Verder gaat deze regio veel over innovatie en smart werken, onderwijs en arbeidsmarkt en ook mobiliteit en bereikbaarheid.

Regio Arnhem-Nijmegen

Deze regio bevindt zich in de provincies Gelderland en Limburg. “De Regio Arnhem Nijmegen is een regionaal samenwerkingsverband tussen 18 gemeenten gericht op een structurele verbetering van het vestigingsklimaat voor inwoners en bedrijven in de regio Arnhem Nijmegen, in nationaal en internationaal perspectief. De Regio Arnhem Nijmegen is een platform van overleg en afstemming, gericht op de thema's Duurzaamheid, Economie, Wonen en Mobiliteit. In de regiogids is een actueel overzicht van overlegvormen en contactpersonen opgenomen.” (Regio Arnhem Nijmegen). Duurzaamheid, wonen, economie en mobiliteit zijn de 4 hoofdthema's van deze regio. Het thema rondom duurzaamheid draait om de regionale energie strategie in de regio Arnhem-Nijmegen. Ook zijn er 4 projecten die hierbij aansluiten: Bewustwording en verduurzaming woningvoorraad, Verduurzaming bedrijven(terreinen), Onderzoek naar diepe geothermie, Gemeentelijke inkoop energie (inclusief vergroenen stroom en aardgas).

Een ander voorbeeld is de “Circulaire regio”. Het doel is om binnen 5 jaar slagkracht om zuiniger en slimmer om te gaan met grondstoffen te creëren. Dit moet worden gedaan door middel van 4 punten, Circulaire bouw en infrastructuur, grondstoffen en ketens, water en klimaatadaptatie en transitie naar duurzame energie.

Regio Hart van Brabant

Deze regio valt binnen de provincie Noord-Brabant, “Het is een zogenaamde ‘gemeenschappelijke regeling’: en publiekrechtelijke overeenkomst tussen bepaalde bestuursorganen van verschillende gemeenten waarbij bepaald wordt dat bepaalde taken en bevoegdheden centraal uitgevoerd worden. De burgemeesters van de gemeenten vormen het algemeen bestuur ervan.” (Regio Hart van Brabant).

Mens en samenleving, leefomgeving en milieu en economie zijn de hoofdpunten binnen deze samenwerkingsregio.

Een interessant voorbeeld wat aansluit bij circulaire economie is “Meer pilots voor circulaire economie”. “Veel bestuurders gaven aan dat er meer en beter moet worden samengewerkt. De winst zit in regionale samenwerking: als groep kun je massa creëren. Ook waren zij het eens over de sociale en maatschappelijke meerwaarde van regionale circulaire ambachtscentra en het feit dat de circulaire economie bijdraagt aan een beter milieu.” (Regio Hart van Brabant).

Al deze gemeenten werken dus sterk samen op verschillende onderwerpen en ook op circulaire economie.

Regio Noord Holland Noord

Deze regio bevindt zich in de provincie Noord Holland. Het is een samenwerkingsverband die als gezamenlijk doel hebben om het nationale beleid te halen, het terugdringen van het gebruik van primaire grondstoffen met 50% in 2030.

Dit is ook terug te vinden in het rapport “Rapport Noord Holland Noord Circulair”. Hier worden 3 punten beschreven, “Het startpunt circulaire economie”, “Materiaalstromen” en “Circulaire strategieën en handelingsperspectief”. Dit richt zich voor een groot deel op circulaire afvalproductie, materiaalstromen en circulaire bouw.

“Noord-Holland Noord staat voor onderscheidend ondernemen. Onderscheidend door de diverse clusters van samenwerkende, vernieuwende bedrijven en een kwalitatief hoogwaardige leefomgeving bieden we ruimte voor ambitieuze innovaties. Kom jij de kenniseconomie versterken? Bedenk, maak waar en verover de markt.” (Noord Holland Noord).

Regio Gooi en Vechtstreek
**Regio
Gooi en Vechtstreek**

Deze regio bevindt zich in de provincies Noord Holland en Utrecht. Het is een zeer algemene regio die zich richt op bijvoorbeeld de GGD en het inkoopbeleid. “De regionale organisatie is een maatschappelijk bedrijf. We zijn er niet voor winst, maar we zorgen er samen met onze zeven gemeenten voor dat de samenleving kan functioneren en leveren een bijdrage aan de gezondheid, het welzijn en de vitaliteit van de mensen in onze streek. Stel je eens voor dat het afval niet wordt opgehaald, dat niemand reageert als je een ambulance nodig hebt, gezinnen met problemen nergens terecht kunnen en jongeren die een steuntje in de rug nodig hebben aan hun lot worden overgelaten. De overheid kom je in vele gedaanten tegen. Het interessante van een baan bij de Regio, dus de lokale overheid, is dat je van dichtbij ziet wat het effect van je werk is.” (Regio Gooi en Vechtstreek”.

Ook de afvalinzameling is belangrijk voor deze regio: “De GAD zamelt het huishoudelijke afval in van de inwoners van Gooi en Vechtstreek. We zorgen dat onze inwoners meer afval gescheiden in kunnen leveren en minder restafval overhouden. We werken eraan om mensen zich ervan bewust te laten worden dat er veel waardevolle herbruikbare grondstoffen in hun afval zitten” (Regio Gooi en Vechtstreek).

Ook worden er verschillende pilots gestart over het onderwerp circulaire economie. “Duurzame Gooi en Vechtstreek, een circulaire regio in 2050. Een circulaire economie draagt in belangrijke mate bij aan de klimaatdoelstellingen, een gezonde leefomgeving en schept kansen voor werkgelegenheid.”

Regio Twente
**regio
Twente**

Regio Twente is een samenwerkingsverband in de provincie Overijssel. “Regio Twente is het samenwerkingsverband van de veertien Twentse gemeenten met een verzorgingsgebied van ruim 631.300 inwoners. Vóór en mét hen vervult ze werkzaamheden op een heel breed gebied: economische zaken, volksgezondheid, jeugdhulp en maatschappelijke ondersteuning, recreatie en toerisme en vrijetijdseconomie.” (Regio Twente).

Circulaire economie is een onderwerp wat benoemd wordt in de regioagenda: “De maatschappelijke opgave door de technologische ontwikkelingen gaat samen met de uitdaging om circulaire economie in praktijk te brengen. Twente afvalloos in 2030 en energieneutraal in 2050, dat zijn de opgaven waaraan Twente zich heeft verbonden. Eén van de sectoren waarin dit nadrukkelijk speelt is de landbouw. Deze sector is in Twente verantwoordelijk voor ongeveer twee-derde van het grondgebruik.” Afval en landbouw zijn binnen de circulaire economie dus belangrijke speerpunten.

Maar ook textiel is een belangrijk onderwerp binnen de circulaire economie: “Circulaire Textiel door Chemische en Mechanische Recycling: De ontwikkeling van een circulaire textielketen waarmee de milieu-impact van textielrecycling wordt verminderd. Dit project maakt tevens onderdeel uit van de Regiodeal Circulaire Regio (penvoerder:

Cleantech Regio). Beoogd resultaat: honderden extra arbeidsplaatsen / verdubbeling inzameling textiel / hoogwaardig hergebruik van textielafval. " (Regio Twente).

BIJLAGE SAMENWERKING PER GEMEENTE

Provincies	Gemeente	Samen
Zuid-Holland	Leiden	5
Zuid-Holland	Rotterdam	5
Zuid-Holland	's-Gravenhage	4
Zuid-Holland	Alphen aan den Rijn	3
Noord-Brabant	Bergen op Zoom	3
Noord-Brabant	Breda	3
Zuid-Holland	Delft	3
Noord-Brabant	Dongen	3
Zuid-Holland	Dordrecht	3
Noord-Brabant	Eindhoven	3
Noord-Brabant	Gilze en Rijen	3
Noord-Brabant	Goirle	3
Noord-Holland	Haarlem	3
Noord-Holland	Haarlemmermeer	3
Noord-Brabant	's-Hertogenbosch	3
Noord-Brabant	Heusden	3
Noord-Brabant	Hilvarenbeek	3
Zuid-Holland	Katwijk	3
Zuid-Holland	Leiderdorp	3
Noord-Brabant	Loon op Zand	3
Zuid-Holland	Noordwijk	3
Noord-Brabant	Oisterwijk	3
Noord-Holland	Purmerend	3
Noord-Brabant	Tilburg	3
Noord-Brabant	Waalwijk	3
Zuid-Holland	Alblasserdam	2
Noord-Holland	Alkmaar	2
Flevoland	Almere	2
Noord-Brabant	Alphen-Chaam	2
Utrecht	Amersfoort	2
Noord-Holland	Amstelveen	2
Noord-Holland	Amsterdam	2
Gelderland	Apeldoorn	2
Gelderland	Arnhem	2
Noord-Brabant	Asten	2
Noord-Brabant	Baarle-Nassau	2
Limburg	Beekdaelen	2
Noord-Brabant	Bergeijk	2
Noord-Brabant	Gemeente Best	2
Noord-Holland	Beverwijk	2
Noord-Brabant	Bladel	2
Noord-Holland	Blaricum	2
Noord-Holland	Bloemendaal	2
Limburg	Brunssum	2
Noord-Brabant	Cranendonck	2
Noord-Brabant	Deurne	2
Overijssel	Deventer	2
Flevoland	Dronen	2
Noord-Holland	Edam-Volendam	2
Noord-Brabant	Eersel	2
Drenthe	Emmen	2
Noord-Brabant	Etten-Leur	2
Noord-Brabant	Geldrop-Mierlo	2
Noord-Brabant	Gemert-Bakel	2
Noord-Holland	Gooise Meren	2
Groningen	Groningen	2
Overijssel	Hardenberg	2
Zuid-Holland	Hardinxveld-Giessendam	2
Noord-Holland	Heemskerk	2
Noord-Holland	Heemstede	2

<i>Gelderland</i>	Heerde	2
<i>Limburg</i>	Heerlen	2
<i>Noord-Brabant</i>	Heeze-Leende	2
<i>Zuid-Holland</i>	Hellevoetsluis	2
<i>Noord-Brabant</i>	Helmond	2
<i>Zuid-Holland</i>	Hendrik-Ido-Ambacht	2
<i>Zuid-Holland</i>	Hillegom	2
<i>Noord-Holland</i>	Hilversum	2
<i>Drenthe</i>	Hoogeveen	2
<i>Noord-Holland</i>	Hoorn	2
<i>Noord-Holland</i>	Huizen	2
<i>Zuid-Holland</i>	Kaag en Braassem	2
<i>Limburg</i>	Kerkrade	2
<i>Noord-Brabant</i>	Laarbeek	2
<i>Limburg</i>	Landgraaf	2
<i>Noord-Holland</i>	Landsmeer	2
<i>Noord-Holland</i>	Laren	2
<i>Fryslân</i>	Leeuwarden	2
<i>Flevoland</i>	Lelystad	2
<i>Zuid-Holland</i>	Lisse	2
<i>Zeeland</i>	Middelburg	2
<i>Limburg</i>	Mook en Middelaar	2
<i>Zuid-Holland</i>	Nieuwkoop	2
<i>Gelderland</i>	Nijmegen	2
<i>Flevoland</i>	Noordoostpolder	2
<i>Noord-Brabant</i>	Nuenen, Gerwen en Nederwetten	2
<i>Zuid-Holland</i>	Oegstgeest	2
<i>Noord-Brabant</i>	Oirschot	2
<i>Noord-Holland</i>	Oostzaan	2
<i>Zuid-Holland</i>	Papendrecht	2
<i>Noord-Brabant</i>	Reusel-De Mierden	2
<i>Noord-Brabant</i>	Roosendaal	2
<i>Limburg</i>	Simpelveld	2
<i>Zuid-Holland</i>	Sliedrecht	2
<i>Noord-Brabant</i>	Someren	2
<i>Noord-Brabant</i>	Son en Breugel	2
<i>Zuid-Holland</i>	Teylingen	2
<i>Noord-Holland</i>	Uitgeest	2
<i>Flevoland</i>	Urk	2
<i>Utrecht</i>	Utrecht	2
<i>Noord-Brabant</i>	Valkenswaard	2
<i>Noord-Brabant</i>	Veldhoven	2
<i>Noord-Holland</i>	Velsen	2
<i>Zeeland</i>	Vlissingen	2
<i>Limburg</i>	Voerendaal	2
<i>Zuid-Holland</i>	Voorschoten	2
<i>Noord-Brabant</i>	Waalre	2
<i>Noord-Holland</i>	Waterland	2
<i>Noord-Holland</i>	Wijdmeren	2
<i>Noord-Holland</i>	Wormerland	2
<i>Noord-Holland</i>	Zaanstad	2
<i>Noord-Holland</i>	Zandvoort	2
<i>Zuid-Holland</i>	Zoetermeer	2
<i>Zuid-Holland</i>	Zoeterwoude	2
<i>Zuid-Holland</i>	Zwijndrecht	2
<i>Overijssel</i>	Zwolle	2
<i>Drenthe</i>	Aa en Hunze	1
<i>Noord-Holland</i>	Aalsmeer	1
<i>Gelderland</i>	Aalten	1
<i>Fryslân</i>	Achtkarspelen	1
<i>Zuid-Holland</i>	Albrandswaard	1
<i>Overijssel</i>	Almelo	1
<i>Noord-Brabant</i>	Altena	1
<i>Drenthe</i>	Assen	1
<i>Utrecht</i>	Baarn	1
<i>Zuid-Holland</i>	Barendrecht	1

Limburg	Beek	1
Noord-Holland	Beemster	1
Limburg	Beesel	1
Gelderland	Berg en Dal	1
Limburg	Bergen	1
Noord-Holland	Bergen	1
Gelderland	Berkelland	1
Noord-Brabant	Bernheze	1
Gelderland	Beuningen	1
Utrecht	De Bilt	1
Zuid-Holland	Bodegraven-Reeuwijk	1
Noord-Brabant	Boekel	1
Drenthe	Borger-Odoorn	1
Overijssel	Borne	1
Noord-Brabant	Boxmeer	1
Noord-Brabant	Boxtel	1
Zuid-Holland	Brielle	1
Gelderland	Bronckhorst	1
Gelderland	Brummen	1
Utrecht	Bunnik	1
Zuid-Holland	Capelle aan den IJssel	1
Noord-Holland	Castricum	1
Drenthe	Coevorden	1
Noord-Brabant	Land van Cuijk	1
Overijssel	Dalfsen	1
Fryslân	Dantumadiel	1
Noord-Holland	Diemen	1
Overijssel	Dinkelland	1
Gelderland	Doesburg	1
Gelderland	Doetinchem	1
Noord-Holland	Drechterland	1
Noord-Brabant	Drimmelen	1
Gelderland	Druten	1
Gelderland	Duiven	1
Limburg	Echt-Susteren	1
Utrecht	Eemnes	1
Limburg	Eijsden-Margraten	1
Gelderland	Elburg	1
Noord-Holland	Enkhuizen	1
Overijssel	Enschede	1
Gelderland	Epe	1
Fryslân	De Fryske Marren	1
Noord-Brabant	Geertruidenberg	1
Limburg	Gennep	1
Zeeland	Goes	1
Zuid-Holland	Gouda	1
Noord-Brabant	Grave	1
Limburg	Gulpen-Wittem	1
Overijssel	Haaksbergen	1
Noord-Brabant	Halderberge	1
Gelderland	Harderwijk	1
Fryslân	Harlingen	1
Gelderland	Hattem	1
Fryslân	Heerenveen	1
Noord-Holland	Dijk en Waard	1
Noord-Holland	Heiloo	1
Noord-Holland	Den Helder	1
Overijssel	Hellendoorn	1
Overijssel	Hengelo	1
Gelderland	Heumen	1
Zuid-Holland	Hoeksche Waard	1
Overijssel	Hof van Twente	1
Noord-Holland	Hollands Kroon	1
Limburg	Horst aan de Maas	1
Utrecht	Houten	1
Utrecht	IJsselstein	1

Overijssel	Kampen	1
Noord-Holland	Koggenland	1
Zuid-Holland	Krimpen aan den IJssel	1
Zuid-Holland	Krimpenerwaard	1
Zuid-Holland	Lansingerland	1
Zuid-Holland	Leidschendam-Voorburg	1
Limburg	Leudal	1
Gelderland	Lingewaard	1
Gelderland	Lochem	1
Limburg	Maasgouw	1
Zuid-Holland	Maassluis	1
Limburg	Maastricht	1
Noord-Holland	Medemblik	1
Limburg	Meerssen	1
Noord-Brabant	Meierijstad	1
Drenthe	Meppel	1
Zuid-Holland	Midden-Delfland	1
Noord-Brabant	Mill en Sint Hubert	1
Noord-Brabant	Moerdijk	1
Zuid-Holland	Molenlanden	1
Gelderland	Montferland	1
Limburg	Nederweert	1
Utrecht	Nieuwegein	1
Zuid-Holland	Nissewaard	1
Fryslân	Noardeast-Fryslân	1
Gelderland	Nunspeet	1
Gelderland	Oldebroek	1
Overijssel	Oldenzaal	1
Overijssel	Olst-Wijhe	1
Overijssel	Ommen	1
Gelderland	Oost Gelre	1
Noord-Brabant	Oosterhout	1
Fryslân	Ooststellingwerf	1
Noord-Holland	Opmeer	1
Fryslân	Opsterland	1
Noord-Brabant	Oss	1
Gelderland	Oude IJsselstreek	1
Noord-Holland	Ouder-Amstel	1
Utrecht	Oudewater	1
Gelderland	Overbetuwe	1
Limburg	Peel en Maas	1
Zuid-Holland	Pijnacker-Nootdorp	1
Overijssel	Raalte	1
Gelderland	Renkum	1
Gelderland	Rheden	1
Zuid-Holland	Ridderkerk	1
Overijssel	Rijssen-Holten	1
Zuid-Holland	Rijswijk	1
Limburg	Roerdalen	1
Limburg	Roermond	1
Gelderland	Rozendaal	1
Noord-Brabant	Rucphen	1
Noord-Holland	Schagen	1
Zuid-Holland	Schiedam	1
Noord-Brabant	Sint Anthonis	1
Noord-Brabant	Sint-Michiëlsgestel	1
Limburg	Sittard-Geleen	1
Fryslân	Smallingerland	1
Overijssel	Staphorst	1
Noord-Holland	Stede Broec	1
Noord-Brabant	Steenbergen	1
Overijssel	Steenwijkerland	1
Limburg	Stein	1
Utrecht	Stichtse Vecht	1
Fryslân	Súdwest-Fryslân	1
Zeeland	Terneuzen	1

Noord-Holland	Texel	1
Zeeland	Tholen	1
Overijssel	Tubbergen	1
Overijssel	Twenterand	1
Fryslân	Tytsjerksteradiel	1
Noord-Brabant	Maashorst	1
Noord-Holland	Uithoorn	1
Limburg	Vaals	1
Limburg	Valkenburg aan de Geul	1
Utrecht	Veenendaal	1
Limburg	Venlo	1
Limburg	Venray	1
Zuid-Holland	Vlaardingen	1
Gelderland	Voorst	1
Noord-Brabant	Vught	1
Fryslân	Waadhoeke	1
Zuid-Holland	Waddinxveen	1
Zuid-Holland	Wassenaar	1
Limburg	Weert	1
Noord-Holland	Weesp	1
Drenthe	Westerveld	1
Gelderland	Westervoort	1
Zuid-Holland	Westland	1
Fryslân	Weststellingwerf	1
Zuid-Holland	Westvoorne	1
Overijssel	Wierden	1
Gelderland	Wijchen	1
Gelderland	Winterswijk	1
Noord-Brabant	Woensdrecht	1
Utrecht	Woerden	1
Drenthe	De Wolden	1
Flevoland	Zeewolde	1
Utrecht	Zeist	1
Gelderland	Zevenaar	1
Zuid-Holland	Zuidplas	1
Noord-Brabant	Zundert	1
Gelderland	Zutphen	1
Overijssel	Zwartewaterland	1
Fryslân	Ameland	0
Gelderland	Barneveld	0
Zeeland	Borsele	0
Utrecht	Bunschoten	0
Gelderland	Buren	0
Gelderland	Culemborg	0
Gelderland	Ede	0
Groningen	Eemdelta	0
Gelderland	Ermelo	0
Zuid-Holland	Goeree-Overflakkee	0
Zuid-Holland	Gorinchem	0
Groningen	Het Hogeland	0
Zeeland	Hulst	0
Zeeland	Kapelle	0
Utrecht	Leusden	0
Utrecht	Lopik	0
Overijssel	Losser	0
Gelderland	Maasdriel	0
Drenthe	Midden-Drenthe	0
Groningen	Midden-Groningen	0
Utrecht	Montfoort	0
Gelderland	Neder-Betuwe	0
Gelderland	Nijkerk	0
Zeeland	Noord-Beveland	0
Drenthe	Noordenveld	0
Groningen	Oldambt	0
Groningen	Pekela	0
Gelderland	Putten	0

<i>Zeeland</i>	Reimerswaal	0
<i>Utrecht</i>	Renswoude	0
<i>Utrecht</i>	Rhenen	0
<i>Utrecht</i>	De Ronde Venen	0
<i>Gelderland</i>	Scherpenzeel	0
<i>Fryslân</i>	Schiermonnikoog	0
<i>Zeeland</i>	Schouwen-Duiveland	0
<i>Zeeland</i>	Sluis	0
<i>Utrecht</i>	Soest	0
<i>Groningen</i>	Stadskanaal	0
<i>Fryslân</i>	Terschelling	0
<i>Gelderland</i>	Tiel	0
<i>Drenthe</i>	Tynaarlo	0
<i>Utrecht</i>	Utrechtse Heuvelrug	0
<i>Groningen</i>	Veendam	0
<i>Zeeland</i>	Veere	0
<i>Utrecht</i>	Vijfheerenlanden	0
<i>Fryslân</i>	Vlieland	0
<i>Gelderland</i>	Wageningen	0
<i>Gelderland</i>	West Betuwe	0
<i>Gelderland</i>	West Maas en Waal	0
<i>Groningen</i>	Westerkwartier	0
<i>Groningen</i>	Westerwolde	0
<i>Utrecht</i>	Wijk bij Duurstede	0
<i>Utrecht</i>	Woudenberg	0
<i>Gelderland</i>	Zaltbommel	0